

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Bc. Michaela Machálková

Katalánsko a jeho právo národů na sebeurčení

Diplomová práce

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Katalánsko a jeho právo národů na sebeurčení vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne

.....

Michaela Machálková

Děkuji doc. JUDr. Ondřeji Svačkovi LL.M. Ph.D. za odborné vedení diplomové práce,
cenné rady a vstřícný přístup.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
ÚVOD	7
1. Vymezení základních pojmů	9
1.1 Národ	9
1.2 Nacionalismus	11
1.3 Separatismus	13
1.3.1 Vztah mezi separatismem a iredentismem	14
1.3.2. Separatismus a secese	15
1.4 Španělský regionalismus	17
2. Historický vývoj právního postavení Katalánska	19
2.1 Demokratická ústava 1978 a autonomní statut Katalánska 1979	21
2.2 Katalánský stranicko-politický systém	23
3. Právo národů na sebeurčení	27
3. 1 Ukotvení zásady sebeurčení v základních dokumentech mezinárodního práva	27
3.1.1 Posudková činnost Mezinárodního soudního dvora	30
3. 3 Právo národů na sebeurčení mimo dekolonizační proces	31
3.3.1 Nápravná secese	33
3.3.2 Konflikt se zásadou územní integrity	34
4. Katalánské hnutí za nezávislost po roce 2006	38
4.1 Autonomní statut Katalánska 2006	38
4. 1. 1 Rozsudek Španělského Ústavního soudu STC 31/2010	39
4.2 Události po volbách do katalánského parlamentu 2012	39
4.3 Katalánské referendum o nezávislosti v roce 2017	40
4.3.1 Referendum dle španělské ústavy	41
4.3.2 Španělský Ústavní soud	42
4.3.3 Následky nezákonného vyhlášení nezávislosti	43

Závěr.....	46
Seznam použitých zdrojů.....	49
Shrnutí	57
Summary.....	58
Klíčová slova	59
Key words.....	59

Seznam použitých zkratk

CA	Communidades autónomas/Autonomní společenství
CDC	Demokratická konvergence Katalánska
CEDA	Španělská konfederace nezávislých pravicí
CiU	Konvergence a jednota
ERC	Republikánská levice Katalánska
FE	Španělská falanga
ICV	Iniciativa pro Katalánsko
JONS	Výbor národní syndikalistické ofenzivy
MSD	Mezinárodní soudní dvůr
NATO	Severoatlantická aliance
OSN	Organizace spojených národů
PP	Lidová strana
PSC	Strana socialistů Katalánska
PSUC	Sjednocená socialistická strana Katalánska
TC	Tribunal Constitucional del Reino de España/Španělský Ústavní soud
UDC	Demokratická jednota Katalánska

ÚVOD

Jak napovídá samotný název, bude se tato diplomová práce zabývat separatistickými tendencemi autonomního společenství Katalánska, konkrétně jeho odkazováním se na právo národů na sebeurčení. Problematika separatistických tendencí je velmi aktuálním tématem, a to nejen několika posledních let. Po skončení dekolonizace se očekávalo, že proces vzniku nových států je ukončen, ale nebylo tomu tak. V samotné Evropě můžeme najít několik národů, které se snaží prosadit svou autonomii, a to v takové míře, že se snaží vytvořit vlastní stát. Ať už se jedná o samotné Katalánsko, jež bude předmětem práce, nebo například Vlámsko, Skotsko, či Baskicko.

Konkrétně Španělsko je charakteristické svým členěním na autonomní oblasti, které jsou nazvány autonomní společenství. Tímto uspořádáním je velmi specifické, a dalo by se říci, že se nachází někde na pomezí mezi unitárním státem a federací. Jednotlivá autonomní společenství mají v rámci svého regionu svěřeny určité pravomoci, které na něj přenesla centrální vláda, ale některým z nich tato míra nestačí. Katalánsko a Baskicko chtějí svou autonomii prohloubit natolik, že chtějí vyhlásit vlastní stát nezávislý na Španělsku.

Tyto národy své požadavky na odtržení se od mateřského státu opírají o právo národů na sebeurčení. A právě na tento institut mezinárodního práva bude práce zaměřena. Cílem tedy bude analýza tohoto institutu jako takového a následně procesu, kterým si Katalánsko prošlo od začátku svého hnutí za nezávislost, až po referendum v roce 2017 a jeho důsledky. Konkrétně si práce klade za cíl odpovědět na dvě výzkumné otázky. První otázka zní „Má Katalánsko právo na sebeurčení? S tímto úzce souvisí druhá otázka, kterou je „Změnilo uspořádání referenda o nezávislosti Katalánska jeho nároky na realizaci tohoto práva?“

Ačkoliv bylo právo na sebeurčení definováno s ohledem na národy, jejichž existence byla ovlivněna koloniální nadvládou, určitým způsobem se projevuje i v moderních dějinách. Přestože je právo na sebeurčení definováno v několika dokumentech mezinárodního práva a dále specifikováno několika posudky Mezinárodního soudního dvora, není velmi pravděpodobné, že v současnosti najde takový právní základ, aby se dalo realizovat. Stejně tak není pravděpodobné, že by referendum, které bylo nezákonně vyhlášené, stejně tak jako následná nezávislost Katalánska, a navíc bylo i v rozporu s Ústavou, mohl nároky Katalánců nějak ovlivnit.

Pro zodpovězení výše uvedených výzkumných otázek bude využita především metoda analýzy, která bude stěžejní. Především v případě prvních dvou kapitol bude použit vědecký

popis pro seznámení s tématem a pojmy s ním souvisejícími. Do poslední kapitoly bude zakomponována i metoda komparace.

Práce je členěna na čtyři hlavní kapitoly, přičemž první dvě mají teoretický charakter. První kapitola je zaměřena na vysvětlení pojmů, které jsou v práci užity, jelikož mezi odborníky mnohdy nepanuje shoda ohledně jejich definic. Konkrétně se jedná o národ, nacionalismus, separatismus, secese a regionalismus. Druhá kapitola se věnuje katalánské historii a jeho postavení v rámci monarchie. Druhá kapitola současně obsahuje i přiblížení Katalánských separatistických stran. Třetí kapitola se zabývá samotným právem národů na sebeurčení, jeho zakotvením v dokumentech mezinárodního práva, a především řeší problematiku užití práva národů na sebeurčení mimo dekolonizační proces. Součástí této kapitoly je značné množství posudků Mezinárodního soudního dvora, které jsou pro téma stěžejní. Poslední kapitola, která obsahuje především aktuální informace, analyzuje Katalánské separatistické tendence v posledních letech a především referendum o nezávislosti, které je zásadní pro zodpovězení druhé výzkumné otázky. Poslední kapitola je protknuta lehkou komparací s ostatními aktuálními separatistickými hnutími, jelikož je to důležité pro analýzu celého tématu.

Samotné téma separatismu je poměrně rozsáhle zpracováno jak na úrovni vědeckých publikací, tak na úrovni vědeckých článků. Je pochopitelné, že není moc dostupných publikací, které se zabývají nedávnými událostmi, jelikož se jedná o téma dosti aktuální. Co se týče první kapitoly, která slouží k vymezení základních pojmů, které budu v práci užívat, čerpala jsem především z českých publikací, nejčastěji z monografie Přemysla Rosůlka s názvem Politický secesionismus a etické teorie. Velmi přínosné pro účely celé této práce byly publikace Miroslava Hrocha, ať už Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů, Evropská národní hnutí v 19. Století, Pohledy na národ a nacionalismus a další. V rámci celé práce byly, jak již bylo řečeno, přínosné odborné články. Mezi nejužitečnější považuji články Maxmiliána Strmisky a Radima Seltenreicha. Co se týče zahraničních zdrojů, považuji za užitečný článek Jamese Crawforda zabývající se vznikem nových států a Montserrat Guibernau, která řeší samotnou secesi v Katalánsku. Práce čerpá i z primárních zdrojů ve formě dokumentů mezinárodního práva a posudků Mezinárodního soudního dvora.

1. Vymezení základních pojmů

V úvodu práce bude definováno několik pojmů, které s právem na sebeurčení úzce souvisejí a budou v práci použity, jelikož jsou nezbytné pro pochopení problematiky separatismu obecně. Práce je zaměřena konkrétně na případ Katalánského separatismu, tudíž je potřeba seznámit se s regionem Katalánska jako takovým. Dále je nutno přiblížit si termíny jako je národ, nacionalismus, separatismus, secese a jak název práce napovídá, samozřejmě institut práva národa na sebeurčení, na kterém separatistická hnutí zakládají svůj nárok na odtržení.

1.1 Národ

Národ je pojem, v jehož pojetí existuje mnoho názorových odlišností a jeho jednotná definice je velmi obtížná, ale pro problematiku separatismu velmi důležitá, jelikož většina hnutí, která prahnou po osamostatnění, se označují jako národní. Etymologicky slovo národ vychází z latinského termínu *natio*, který, přestože dává společný základ všem jazykovým ekvivalentům, má vlivem rozdílného politického a sociálního prostředí odlišný význam. Jako příklad lze uvést anglický výraz *nation*, který v 18. století označoval všechny obyvatele, kteří žijí pod stejnou vládou a řídí se stejnými zákony. Obdobně s tímto pojmem pracovala i francouzština, která k jeho charakteristice připojila i stránku jazykovou. Naopak německé pojetí pojmu *nation* bylo spojeno s kulturou, jazykem a společnou historií. Tyto významové nuance přetrvávají i v následujících stoletích.¹

Jak již bylo řečeno, význam slova národ se často lišil v důsledku odlišného politického a sociálního pozadí, které ovlivňovalo právě badatele v této oblasti. Nejvíce zájmu bylo pojmu národ věnováno na přelomu 19. a 20. století. Závěry bádání lze rozdělit do dvou základních proudů. První definuje národ objektivními, empiristicky zjistitelnými a ověřitelnými rysy, což byla především jazyková a kulturní příbuznost. Následně lze mezi ně zařadit také teritoriální aspekt, popřípadě aspekt politický. Tato charakteristika se ale časem ukázala jako značně nedokonalá, proto se někteří badatelé zaměřili na rozlišování toho, zda se určitá pospolitost, který byla označována za národní, zakládala na tom, že tvořila státní celek, nebo na tom, že má společný jazyk a kulturu. Jako první s tímto přístupem přišel Friedrich Meinecke, který tedy rozlišoval národy kulturní a státní. Opačný přístup zvolil například Max Weber, který je reprezentantem druhého názorového proudu. Dle Webera se jedná o tak těžko uchopitelný pojem, který nelze empiristicky definovat, a který označuje skupinu lidí, kteří

¹ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. s. 16. - 19.

k sobě chovají specifický pocit solidarity. Tento přístup je tedy oproti tomu prvnímu založen na subjektivním cítění, tedy na tom, zda si určitá skupina lidí svou příslušnost k národu uvědomuje a přeje si ji. Například Ernest Renan ho dle mého názoru poměrně trefně označuje za tzv. každodenní plebiscit.² Tuto myšlenku nadále rozvíjel a poté, co zkoumal všechna kritéria, která sloužila k rozlišování národů, dospěl k závěru, že ačkoliv jsou národy odvozeny z principu diverzity, konečné rozhodnutí o tom, jaké budou existovat a kde jsou přesné hranice, je vždy na jednotlivci.³ Renan také výrazně popírá, že by národy měly být vytvořeny na základě rasy. Dokonce uvádí, že tento etnografický princip by mohl zničit evropskou civilizaci. Při vyvracení tohoto principu uvádí, že právě nejvznešenější národy mají nejvíce promíchanou krev. Například Francie, která má keltské, iberské a germánské kořeny nebo například Německo, jehož obyvatelstvo má kořeny germánské, keltské a slovanské. Na základě těchto argumentů tedy dochází k závěru, že moderní národy nebyly, oproti například národům v Antice, při vytváření ovlivněny etnografickým původem.⁴

Přestože názory se i v druhé polovině 20. století nadále lišily, došlo přeci jen k určitým obecným shodám. Především se upustilo od koncepce národa jako něčeho, co existuje již od počátku věků, a také od kritéria, že národ lze definovat pouze etnickými rysy jako je jazyk a kultura. Čím dál více se kladl důraz na to, jak moc jsou si lidé vědomi své příslušnosti k národu, a v jaké míře si ji přejí. Tedy se nadále rozvíjely Weberovy myšlenky. I přesto se ale nadále objevovaly teorie, které byly založeny pouze na tom, že národ měla být skupina osob, která dokáže navzájem komunikovat lépe než s příslušníky jiných skupin a na žádném jiném faktoru nezáleželo.⁵

Britský filozof českého původu Arnošt Gellner národ, stejně jako například stát, popisuje jako nepřírozený a nahodilý jev, který neexistuje ve všech dobách a za všech okolností, čímž potvrzuje směr, kterým se bádání ve 20. století ubíralo, čili se upustilo od tzv. primordialistického názoru. Zároveň o těchto dvou pojmech mluví jako o jevech na sobě navzájem nezávislých. Ve svém pojednání *Národy a nacionalismus* Gellner ze svého spíše filozofického a sociologického úhlu pohledu uvádí dva způsoby, jak definovat národ. V prvním případě je stěžejním bodem kultura čili se jedná o definici kulturní. Jakmile dva lidé

² HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. s. 16. - 19.

³ KEDOURIE, Elie. *Nacionalismus*. In HROCH, Miroslav (ed.) *Pohledy na národ a nacionalismus*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 106.

⁴ RENAN, Ernst. *Co je to národ?* In HROCH, Miroslav (ed.) *Pohledy na národ a nacionalismus*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 29-30.

⁵ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. s. 21.

sdílejí společnou kulturu, patří zákonitě ke stejnému národu, a to za předpokladu, že kultura znamená soubor myšlenek, znaků, představ a způsobu komunikace a chování. V případě druhém je podstatná vůle lidu a je tedy označena za definici voluntaristickou. K jednomu národu tedy mohou náležet lidé pouze v případě, že se vzájemně za jeden společný národ uznají, což znamená, že budou respektovat vzájemná práva a povinnosti, která jim z této národní příslušnosti plynou. V tomto případě je tedy národ výsledkem lidské vůle, přesvědčení a loajality.⁶

Pojem národ nemá jasnou definici ani v moderním mezinárodním právu veřejném. Příkladem uchopení tohoto pojmu mohou být dvě základní pojetí profesora Malenovského. Dle něj lze národ definovat společnou vůlí lidu přenést část své osobní svrchovanosti na stát, přičemž se tento lid nepřímo podílí na státní moci prostřednictvím voleb. Takovéto politické uskupení je pak založeno na principech demokratického právního státu, které jsou uplatňovány v rámci jednoho konkrétního státního území. V druhém případě se jedná o národ jako společenství lidí založeno na pokrevní příbuznosti, které zároveň spojuje i společný jazyk, kultura a tradice.⁷

Lze tedy konstatovat, že napříč různými teoriemi a v různých časových obdobích se opakují stejné prvky. Přestože společným znakem v 19. století bylo právě primordialistické pojetí národa, ve dvacátém století se překlenuje do dvou základních proudů, tedy proudu založeného na objektivních znacích, jako je společná kultura, jazyk a historie. Opačný proud zastával tedy spíše subjektivní rysy, tudíž se soustředil na to, jak lidé svou příslušnost k národu vnímají, jak jsou vůči němu loajální a jak silný je jejich pocit národního bytí.

1.2 Nacionalismus

Vyjasnění pojmu národ je nesmírně důležité pro pochopení myšlenek nacionalismu. Tyto pojmy jsou velmi spjaté. Nacionalismus, stejně jako národ je těžké definovat jednotně už díky tomu, že ne v každém jazyce má tento pojem shodný význam. Nacionalismus můžeme pojmovit jako politické přesvědčení, ideologii či myšlenkové tendence, které zdůrazňují důležitost národa jako základ moderní společnosti. Stěžejní je sounáležitost a loajalita národa vůči národnímu státu, ať už se jedná o stát existující či stát vytoužený.⁸

⁶ GELLNER, Jan. Národ a nacionalismus. 2. vydání. Praha: nakladatelství Josef Hříbal, 1993. s. 17-18.

⁷ VALUCH, Josef. Základné atributy medzinárodnoprávnej subjektivity národa a jeho práva na sebaurčanie. In Právo národov na sebaurčanie v kontexte moderného medzinárodného práva. Trnava: Typoprint Plus Bratislava, 2012, s. 124.

⁸ KOHN, Hans. Nacionalismus. In HROCH, Miroslav (ed.). Pohledy na národ a nacionalismus. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 87.

Ideálem je tedy dle některých názorů stát jakožto geografická a politická jednotka, jehož území obývá jeden národ, který je jediným správným nositelem státní moci.

Je důležité zamyslet se nad tím, jaký je rozdíl mezi pouhým vlastenectvím a nacionalismem. Z mého pohledu je vlastenectví neboli patriotismus vnímáno většinou společnosti jako zdravá láska ke své vlasti, a naopak nacionalismus jako její extrémní podoba. Osobně vlastenectví vnímám jako hrdost na svůj národ, historii, na svou kulturu, přičemž uznáváme a respektujeme národy ostatní. V případě nacionalismu se především v posledních desetiletích jedná o vyhrocené preferování vlastního a nerespektování jiného národa, popřípadě jiné rasy, spojené s pocitem nadřazenosti a přesvědčením o výjimečnosti vlastního národa. Tento pohled je ovšem ve velké míře ovlivněn tím, že se nacionalismus stal základním prvkem mnoha ideologií, které negativně ovlivnily dějiny nejen Evropy. Je nutné si uvědomit, že v některých případech, národ jen chrání právě svou existenci. Jedná se o tzv. emancipační nacionalismus. Dle Montserrat Guibernaua to znamená, že národ není spokojen se svým statusem quo, který má uvnitř státu, a v rámci právních mezí se snaží získat legitimitu. Jako příklad Guuibernau uvádí Katalánsko, Skotsko nebo například belgické Vlámsko. Požadavky národů jsou často velmi podobné, rozdílné jsou ale reakce ze strany států, které jsou ovlivněny politickou kulturou a historií v zemi.⁹

Hans Kohn, americký teoretik nacionalismu, zajímavě propojuje právě národ s nacionalismem a definuje rozdíly mezi nimi. Dle Kohna je národnost čili příslušnost k národu, produkt určitého historického vývoje společnosti. Nacionalismus je ale stav mysli, který chápe jako skupinové vědomí. Ovšem toho psychologicko-sociologické vysvětlení je dle něj nedostatečné. Teorie nacionalismu spolu s Kohnem rozvíjí také americký historik Carlton J. H. Hayes, který uznává, že se jedná o určitý stav mysli, ale zároveň dodává, že je to natolik silná emoce, která se projevuje citovou oddaností národnímu státu, a to v takové míře, že ji srovnává k náboženskému cítění. A to je na nacionalismu dle Hayse to nebezpečné. Náboženství je více věcí víry než rozumu, a proto je oproti jevům založených na racionálním základu mnohem náchylnější ke zvrácenosti.¹⁰

Fridrich Meinecke, jak bylo zmíněno výše, členil národy na kulturní a státní, a stejně tak lze především podle starší literatury a výzkumu z německého prostředí označovat i dva druhy nacionalismu. Obecně lze tvrdit, že západ byl typický státním nacionalismem a východ

⁹ GUIBERNAU, Montserrat. Secesionism in Catalonia: After Democracy. *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*. 2013, roč. 12, č. 4, s. 372.

¹⁰ STOKES, Gale. Poznávání a funkce nacionalismu. In HROCH, Miroslav (ed.). *Pohledy na národ a nacionalismus I*. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 125-126.

naopak kulturním či jazykovým. Za příčinu lze dle něj považovat fakt, že na západě se národní hnutí formovala ve zcela jasně vymezených národních státech, a naopak na východě se v důsledku politického prostředí státní a jazykové hranice nepřekrývaly.¹¹ Podobně viděl nacionalismus i právě Hans Kohn, který svým přelomovým polarizovaným konceptem dělil nacionalismus na pokrokový a reakční. Pokrokový nacionalismus byl dle Kohna demokratický a liberální a vycházel především z anglického liberalismu a myšlenek Velké francouzské revoluce. Zde byl kladen důraz na sekularizovanou společnost založenou na rovnosti občanů, občanských právech, a to vše bez ohledu na rasu či jinou příslušnost. Naproti tomu měl stát nacionalismus reakční, který byl typický pro východ a měl být iracionální a konzervativní. Východ měl být podle této teorie typický svým důrazem na kolektivní práva a zakořeněnou představou národního poslání. Tyto dva druhy měly definovat formování novodobých evropských národů. Nosnou myšlenkou Kohnovy dichotomie bylo, že na západě byly vytvořeny národní státy, jejichž politické hranice byly poměrně totožné s těmi národními, za to na východě spolu tyto hranice vůbec nekorespondovaly.¹² Kromě toho, že Kohn prosazoval dualismus Východ versus Západ, opíral se o tvrzení, že národ lze pojmut jen ve smyslu souboru občanů, kteří se z vlastní vůle sdružili kolem určité politické, popř. kulturní instituce. Nacionalismus vnímal pouze po stránce subjektivní a národ byl podle něj primární nástroj lidského úsilí pro vznik nacionalismu.¹³ Kohnovy teorie daly základ dalšímu bádání a jeho dichotomie západu a východu byla častým východiskem pro studium nacionalismu.

1.3 Separatismus

Výraz separatismus pochází latinského slova „separare“ a znamená „oddělit se“. V dnešní podobě ho můžeme chápat jako proces, který je opakem snahy států o zachování jejich územní celistvosti. Tento jev lze charakterizovat jako snahu určitého národa na odtržení od původního nositele státní moci a vytvořit si nový vlastní stát. V tomto smyslu bude také v rámci této práce využíván. Podle V. Baara jde o opakující se proces, kdy separací vznikne stát, který je následně pohlcen větším a silnějším sousedním státem a po určité době dojde opět k separaci. Jelikož proces vytváření nových států byl ukončen dekolonizací především v 60. letech 20. století, je separace v podstatě jedinou možnou cestou vytvoření nových států.

¹¹ THER, Phillip. Temná strana národních států: Etnické čistky v moderní Evropě. 1. vydání. Praha: Argo, 2017. s. 24. - 25.

¹² HROCH, Miroslav. Das Europa der Nationen: die moderne Nationsbildung im europäischen Vergleich. Vandenhoeck & Ruprecht, 2005. s. 52.

¹³ HROCH, Miroslav. Evropská národní hnutí v 19. století. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 24.

Není to ale cesta vůbec jednoduchá. Separatistická hnutí měla první velký úspěch po první světové válce, kdy hlavně v Evropě vzniklo mnoho nových států. Ovšem ne vždy byly jejich hranice vytvořeny úplně šťastně a právě situace, kdy se státní hranice neslučovaly s rozšířením národů a společně také několik mnohonárodnostních států, byly vytvářeny ideální podmínky pro další rozšíření fenoménu separatismu.¹⁴

1.3.1 Vztah mezi separatismem a iredentismem

V souvislosti se separatismem je vhodné přiblížit i iredentismus. Tento výraz má původ v Itálii a během 19. století označoval politické hnutí, jehož cílem bylo sjednotit Itálii v jednom samostatném státě. Konkrétně se jednalo o úsilí oddělit italsky mluvící obyvatele ze Švýcarska a Rakouska-Uherska a všechny je spojit do nově vzniklého státu. Postupem času se tato definice rozšiřovala, a v moderním pojetí vyznačuje snahu připojit území, na kterém se nachází menšina určitého obyvatelstva k celku, který je obýván národnostně, rasově a nábožensky homogenním obyvatelstvem, a které má stejný národnostní, rasový a náboženský původ, jako ona zmíněná menšina.¹⁵ Jedná se o definici poměrně dost obecnou a širokou, a to především proto, že mnoho odborníků má k tomuto pojmu poměrně odlišné postoje.

Thomas Ambrosio tento fenomén definuje jako pokusy existujících států anektovat území jiného státu, který obývají jejich státní příslušníci, a jasně tento pojem odlišuje od secese. Klade důraz na etnické spojení mezi státy a jeho existenci podmiňuje dvěma pojmy. Již existujícím státem a jeho teritoriálními nároky na jiný stát na základě etnické spřízněnosti.¹⁶ Naopak Donald Horowitz považuje za iredentistický i pokus oddělit území a lid stejného etnika rozdělené mezi více států a následně je spojit do jednoho nového státu, čímž vyvrací základní dva stavební kameny T. Ambrosia, za což je většinou odborníků kritizován.¹⁷ Pokud se budeme držet definice T. Ambrosia, můžeme si iredentismus spojit například s nároky nacistického Německa na území Sudet. Sudety obývali Němci, ale nacházely se na území Československa, potažmo České republiky. Za další vhodný příklad považují snahy Maďarska zvrátit Trianonskou smlouvu a nárokovat si území na Slovensku,

¹⁴ BAAR, Vladimír. *Národy na prahu 21. století: emancipace nebo nacionalismus?* 2. vydání. Ostrava: Nakladatelství Tilia, 2002. s 84. - 87.

¹⁵ MAREŠ, Miroslav. *Iredentismus: tradiční a nová dimenze hrozby pro Českou republiku.* [online]. obranaastrategie.cz, 15. prosince 2010 [cit. 12. dubna 2021]. Dostupné na <https://www.obranaastrategie.cz/cs/aktualni-cislo-2-2010/clanky/iredentismus-tradicni-a-nova-dimenze-hrozby-pro-ceskou-republiku.html#sek47132>.

¹⁶ AMBROSIO, Thomas. *Irredentism: Ethnic conflict and International Politics.* London: Michigan University: Praeger, 2001. s. 1-2.

¹⁷ Tamtéž, s. 27.

v Rumunsku a v tehdy ještě Jugoslávii během druhé světové války. Maďarsko po první světové válce přišlo a velké území, včetně podstatné části obyvatelstva, které se se po vypořádání ocitlo na území jiných států. Tato, podle Maďarů křivda, je palčivým tématem dodnes.

Když se zaměříme na možné výsledky těchto iredentistických hnutí, podle T. Ambrosia jsou ovlivněny především dvěma faktory. Největší pravděpodobnost úspěchu nastane v případě, kdy na jedné straně je vysoká míra etno-teritoriálního nacionalismu a na straně druhé vysoká míra tolerance v rámci mezinárodního práva.¹⁸

Co se týká úspěchu separatistických hnutí obecně, je zajímavá a bezpochyby přínosná studie *Separatism as a Bargaining Posture: The Role of Leverage in Minority Radicalization*, která vycházela z celkem šesti hypotéz a zkoumala, za jakých okolností je separatistické hnutí neúspěšnější v případě, že budou všechny ostatní podmínky stejné. Ze studie vyšly celkem dvě hypotézy, které, by dle naplnění kritérií, měly mít největší šanci na úspěch. První z nich je případ, kdy existuje menšina, která je územně kompaktní. Územní celistvost je důležitá pro politickou, sociální i ekonomickou soběstačnost, a právě takto kompaktní silná menšina má velkou šanci prosadit své nároky vůči centrální vládě. Druhá situace, kdy je menšina v silné pozici, je za předpokladu, že má podporu zvenčí, ať už se jedná o podporu jiného státu, organizace či jiné skupiny. Požadavky menšiny vůči centrální vládě by zároveň měly kolísat v závislosti na míře podpory externích partnerů.¹⁹ Co se týče prvního případu, dovedu si představit, že podmínku územní kompaktnosti splňuje většina národů, které se v posledních letech snaží o oddělení od mateřského státu. Určitě do této kategorie patří Skotsko, Baskicko a bezpochyby i Katalánsko, jelikož je to souvislé území, které na severu sousedí s Francií a Andorrou a na západě a na jihu s ostatními autonomními společenstvími. V případě druhé hypotézy bych uvedla případ Kosova, které mělo při vyhlášení nezávislosti poměrně velkou podporu především USA.

1.3.2. Separatismus a secese

Se separatismem je velmi často zaměňován pojem secese. Tento pojem si jistě spousta z nás spojí s odchodem plebejců z Říma v pátém století před Kristem. Význam pojmu secese je etymologicky spojen s latinským slovem *secedere*, kdy *se* znamená „odděleně“ a *cedere* „jít“. Z tohoto slova tedy vychází i anglický výraz *secession*, který ve své původní verzi

¹⁸ AMBROSIO, Thomas. *Iredentism: Ethnic conflict and International Politics*. London: Michigan University: Praeger, 2001. s. 27.

¹⁹ JENNE K. E. a kol. *Separatism as a bargaining posture: The Role of Leverage in Minority Radicalization*. *Journal of Peace Research*, 2007, roč. 44, č. 5, s. 541-556.

znamená jakýkoliv akt oddělení. Původní význam tedy neměl žádný politický podtext. V 18. století začal být tento pojem spojován s rozkoem „The Churh of Scotland“, kdy se separatisté začali sami označovat seceders a stali se součástí secesionistické církve. Události ve Skotsku daly tomuto pojmu politický význam, který byl v Evropě ještě výraznější v průběhu devatenáctého století, v Americe již na jeho počátku a dále se s ním pracovalo v průběhu americké občanské války.²⁰

Stejně jako u spousty dalších pojmů již zmíněných, ani v případě secese nepanuje shoda ohledně její jasné definice. V širším výkladu lze secesi definovat jako odtržení od jakékoliv politické či náboženské organizace. Základem secese je jednostrannost, to znamená, že neexistuje vůle ze strany mateřského státu.²¹ Právě jednostrannost tohoto jednání je klíčovým aspektem, a v rámci této práce tak bude secese chápána. V případě, že by se jednalo o konsenzus a mateřský stát by s odtržením souhlasil, jednalo by se v mezinárodním právu o devoluci.²²

Dle A. Buchannana nelze secesi definovat pouze jako snahu o odtržení od státu s cílem vytvořit nový suverénní stát a jako příklad uvádí švýcarský kanton Jura.²³ Takzvaná jurská otázka je příkladem secese uvnitř státu, kdy došlo k oddělení švýcarských kantonů na základě plebiscitu. Konkrétně byl jurský region připojen ke kantonu Bern. Silné separatistické hnutí nakonec prosadilo odtržení kantonu Jura formou plebiscitu.²⁴

Opačný názor zastává Viva O. Bartkus, který zásadně ze secese vylučuje právě případ kantonu Jura, jelikož podle něj nelze za secesi označit odtržení od sub státních jednotek. V souvislosti s tím, je tedy vhodné uvést, jaký rozdíl spatřuje právě O. Bartkus mezi secesí a separatismem: „*Rozdíl mezi secesí a separatismem spočívá v ochotě nebo neochotě nespokojeného společenství uznat suverenitu existující politické moci.*“²⁵ Podobně se k tématu staví i John R. Wood a Michael Hechter, kteří kladou velký důraz na rozlišování těchto dvou pojmů. Separatismus je podle těchto teoretiků politické hnutí, které usiluje

²⁰ ROSŮLEK, Přemysl. Politický secesionismus & etické teorie: Allen Buchanan a jeho kritici. 1. vydání. Brno: Barrister&Principal, 2014. s. 19.

²¹ BUREŠ, P., FAIX, M., SVÁČEK, O.: Vznik a uznání státu-aktuální pohled mezinárodního práva. Praha: Leges, 2013, s. 67.

²² CRAWFORD, James. The Creation of States in International Law. Oxford: Oxford University Press, 2007. s. 330.

²³ ROSŮLEK, Přemysl. Politický secesionismus & etické teorie: Allen Buchanan a jeho kritici. 1. vydání. Brno: Barrister&Principal, 2014. s. 20.

²⁴ STRMÍSKA, Maxmilián. Jurský „separatismus“, identitární mobilizace a stranicko-politický systém. [online]. Journals.muni.cz, 14. února 2002 [cit. 1. dubna 2021]. Dostupné na <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/3890/5391>.

²⁵ ROSŮLEK, Přemysl. Politický secesionismus & etické teorie: Allen Buchanan a jeho kritici. 1. vydání. Brno: Barrister & Principal, 2014. s. 28.

o omezení kontroly ústřední moci v určitých oblastech. Dále se také může vyznačovat úsilím o regionální nebo místní autonomii, ale nikdy v případě separatismu nejde o úplné odtržení od státu.²⁶

At' už se ale jedná o pouhou snahu o omezení kontroly ústřední moci jen v některých oblastech, nebo o snahu kompletně odtrhnout část území konkrétního národa od domovského státu, něco mají tato úsilí společná, a to důvody, proč se tak urputně snaží o větší autonomii. Většinou tyto důvody sahají hluboko do historie, kdy území byla autonomní a národ měla svůj vlastní stát. Tyto národy pak do současnosti nebyly schopné se vypořádat s tím, že nadvládu má centrální vláda, která nerespektuje jejich tradice, jazyk, kulturu a často tyto oblasti trpí i ekonomicky, což je případ i Katalánska, jakožto ekonomicky vyspělé oblasti, která doplácí na chudší španělské regiony a centrální vláda mu to nijak nevrací. Konkrétně katalánské snahy o samostatnost budou podstatnou součástí druhé a čtvrté kapitoly.

1.4 Španělský regionalismus

Jelikož Španělsko je státem, který je tvořen celkem 17 autonomními regiony, je nutno přiblížit si i pojem regionalismus. Regionalismus označuje proces, kdy se místní aktéři v rámci suverénního státu snaží zvýšit svůj vliv a prosadit své zájmy. Jedná se tedy o způsob, jak tyto územní jednotky usilují o decentralizaci a snaží se v rámci svého regionu o co největší nezávislost na ústřední vládě. Tyto zájmy mohou mít socioekonomický, politický, kulturní podtext, ale mnohdy dochází ke kombinaci důvodů, proč se regiony snaží prosadit své zájmy. Tento proces probíhá tedy zdola směrem nahoru a je nazýván „botton up process“ neboli „botton up regionalism“. K jakémukoli zvýšení úrovně regionalizace je vždy ale nutný souhlas centrální vlády.²⁷

Regionalismus není totožný s regionalizací, která spočívá v tom, že centrální vláda přenesla určitou část svých pravomocí na jednotlivé regiony v rámci státu, čili v tomto případě můžeme hovořit o procesu „top-down“. Ústřední vláda tedy pomocí určitých opatření umožní regionům podílet se na řízení jejich vlastních záležitostí, čímž získají větší míru autonomie.

Tyto dva procesy jsou vzájemně podmíněné. Celkové směřování státu by mělo vést alespoň do jisté míry k uspokojování potřeb konkrétních regionů a to se projevuje v jednání

²⁶ ROSŮLEK, Přemysl. Politický secesionismus & etické teorie: Allen Buchanan a jeho kritici. 1. vydání. Brno: Barrister & Principal, 2014. s. 28

²⁷ SWEDEN, Wifred. Federalism and Regionalism in Western Europe: A Comparative Analysis. New York: Palgrave Macmillan, 2006. s. 14.

regionálních hnutí a prosazování jejich zájmů, takže by se dalo říci, že dochází k neustálým kompromisům mezi regiony a centrální vládou.²⁸

Regionalizovaný stát, čili stát, který se člení na územní jednotky, na které je přenesená určitá část pravomocí, je něco jako kompromis mezi unitárním státem a federací. Španělsko, jak již bylo zmíněno výše, má celkem 17 autonomních jednotek, které se označují autonomní společenství neboli comunidades autónomas (CA), což z něj dělá vysoce decentralizovaný stát.²⁹ Wilfred Sweden hovoří o Španělsku jako o natolik regionalizovaném státě, že ho dává v podstatě naroveň federacím. Podstatným rozdílem ale zůstává fakt, že oproti federacím, jsou v regionalizovaných státech autonomní jednotky podřízené centrální vládě a rozsah přenesených pravomocí není natolik výrazný.³⁰ Rozsah pravomocí je v každém autonomním společenství odlišný a je stanoven autonomními statuty.

Autonomní statut (Estatuto de Autonomía) je soubor právních norem konkrétního CA, kterými jsou upraveny jeho vnitřní záležitosti. Zároveň tento zákon reguluje vztah mezi CA a centrální vládou a stanovuje tzv. Generalitat, což je v podstatě regionální vláda. Tyto statuty byly zakotveny ve Španělské ústavě z roku 1978 a byly schváleny tzv. organickým zákonem. Ke změnám Statutů je tedy vždy potřeba souhlas španělského parlamentu.³¹ Konkrétně Katalánský autonomní statut z roku 1979 a především pak jeho změny v roce 2006 týkající se pravomocí přenesených na katalánský region budou součástí dalších kapitol.

²⁸ LENDEROVÁ, Milena. Region, regionalismus, regionalizace (Vývoj pojetí ve Francii). Sociologický časopis, 1992, roč. 28, č. 4, s. 555.

²⁹ Estatutos de Autonomía [online]. boe.es, [cit. 17. března 2022]. Dostupné na <https://www.boe.es/biblioteca_juridica/codigos/codigo.php?id=17&modo=2¬a=0&tab=2>.

³⁰ SWEDEN, Wilfred. Federalism and Regionalism in Western Europe: A Comparative Analysis. New York: Palgrave Macmillan, 2006. s. 14.

³¹ Vnitrostátní právní předpisy: Španělsko. [online]. dh-justice-portal-demo-eurodyn.com, [cit. 18. Března 2022]. Dostupné na https://dg-justice-portal-demo.eurodyn.com/6/CS/national_legislation?SPAIN&action=printMS&init=true&member=1.

2. Historický vývoj právního postavení Katalánska

Katalánsko patřilo pod svrchovanost aragonského krále až do roku 1516, kdy Karel V. sjednotil Španělské království. Zlom nastal v roce 1640, kdy se Katalánsko společně s Portugalskem pokusilo o povstání. Katalánsko, snažíc se o vyhlášení Katalánské republiky, ale na rozdíl od Portugalska nebylo úspěšné, povstání bylo potlačeno a Katalánsko následně dobyto. Katalánsko si udržovalo poslední zbytky autonomie až do války o španělské dědictví. Přestože výsledek války byl poměrně nejasný, v průběhu konfliktu nastalo několik změn, které ovlivnily politické směřování a uspořádání v 18. století.³²

V roce 1716 vydal Filip V. předpis Nueva Planta neboli Nový plán, který zakázal užívání katalánštiny ve správě a u soudů, následně byly zrušeny katalánské tradice, zvyklosti, a dokonce byly zrušeny i tradiční katalánské univerzity. Tento dekret o novém uspořádání zaručoval zachování katalánského práva jen v některých oblastech, konkrétně v oblasti majetku, rodiny a postavení jednotlivce.³³ Nueva planta vytvořil unitární Španělsko a jeho vnucený administrativní centralismus byl široce kritizován generacemi Katalánců a označován za zničení katalánské národnosti.

Snaha oživit autonomii a národní identitu opět vzplála v 19. století, které bylo protkané dalšími boji o moc mezi liberály a konzervativci, a kdy se Katalánsko opakovaně neúspěšně pokoušelo o převrat. Katalánsko bylo považováno za tradiční opozici vůči Kastilii. Po tom, co na konci 19. století Španělsko ztratilo rozsáhlá území ve prospěch Spojených států, se začalo mluvit o národní obnově a reformách. Katalánský nacionalismus nabíral na síle a v roce 1901 byla založena Lliga Regionalista, která prahla po regionální autonomii.³⁴

Přestože v první světové válce zůstalo Španělsko neutrální, neznamenalo to, že by se ho její důsledky netýkaly. Vysoký export způsobil velkou míru inflace, což donutilo dělníky ke stávkám, ale nebyli jediní. Katalánci se stávkami pokoušeli domoci své autonomie. Narůstající anarchie, napětí a nestabilita, která byla ovlivněna především sociální polarizací a růstem autonomních a regionálních hnutí, vyústily v roce 1923 v převrat a následnou diktaturu generála Primo de Rivery. Rivera zakázal komunistickou stranu, stávky a katalánskou regionální vládu, omezil politické aktivity a svobodu tisku.³⁵

³² BLACK, Jeremy. Stručné španělské dějiny. Nakladatelství LEDA, spol. s r. o., 2021. s. 126-131

³³ Tamtéž, s. 126-131.

³⁴ Tamtéž, s. 194-202.

³⁵ STRMISKA, Maxmilián a kol. Politické strany moderní Evropy: Analýza stranicko-politických systémů. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. s. 353.

Riverův režim se ale zhroutil pod tlakem opozice a po tom, co v roce 1931 vyhrála volby republikánsko-socialistická koalice, byla vyhlášena republika a vydaná nová ústava, která ukotvovala alespoň základy demokracie. Zvláštní pozornost ústava věnuje autonomním statutům, které znamenaly v podstatě přechod na „polofederální“ uspořádání Španělska.³⁶ Tím, že vzrostla podpora autonomního, nejen katalánského hnutí, byl vyvolán odpor pravice. Myšlenky regionálního separatismu se snažila ostře potlačit nově založená strana Falanga Española. V roce 1933 zvítězili ve volbách konzervativní katolíci a centrističtí republikánští radikálové snažící se autonomní hnutí potlačit. Jejich snaha vytvořit stabilní vládu ale velmi rychle ztroskotala. O rok později levice, která ve volbách propadla, svolala generální stávkou a následně katalánská regionální vláda vyhlásila samostatnost. Ovšem ne nadlouho. Centrální vláda následně odsoudila prezidenta katalánské samosprávy ke třiceti letům vězení.³⁷

Ožehavá témata jako vztah státu a církve, agrární reformy a samozřejmě autonomní hnutí, neustále polarizovala společnost a odrážela se ve směřování všech politických aktérů. V důsledku nestabilního vedení pravostředové vlády v roce 1936 proběhly předčasné parlamentní volby, které skončily dalším zvratem, a to vítězstvím Lidové fronty, což byla aliance levicových stran. Nekontrolovatelná polarizace vedla v červenci 1936 k vojenskému puči a následné konfrontaci, která vyústila v jeden z nejkrvavějších konfliktů 20. století, občanskou válku.³⁸

Katalánsko bylo dobyté na přelomu let 1938 a 1939, kdy frankistické oddíly dobyly Barcelonu. Následoval už jen Madrid a Valencie, čímž byl boj o moc dovršen a povstalci v čele s Francem se ujali moci. Katalánsko utrpělo velké ztráty, byly zastřeleny tisíce Katalánců, především anarchosyndikalistů a členů ERC (Republikánská levice Katalánska). Katalánština byla na veřejnosti zcela zakázána, byly zrušeny katalánské školy, úřady, ale i jakékoliv symboly.³⁹

Přestože Francův režim trval až do jeho smrti v roce 1975, po tom, co Španělsko uzavřelo pakt s USA, vstoupilo do OSN a začalo se orientovat na západ, se v 60. letech začala situace uklidňovat a pomalu ale jistě začala vzkvétat i katalánská identita. Po smrti Franca nastupuje do čela Španělska Juan Carlos I., který jmenoval premiérem Carlose Ariase

³⁶ SELTENREICH, Radim. Mezi ideologií a pragmatismem – ústavní zakotvení frankistického režimu ve Španělsku. *Jurisprudence*, 2020, č. 3, s. 13.

³⁷ BLACK, Jeremy. *Stručné španělské dějiny*. Nakladatelství LEDA, spol. s r. o., 2021. s. 126-131.

³⁸ STRMISKA, Maximilián a kol. *Politické strany moderní Evropy: Analýza stranicko-politických systémů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. s. 357. - 358.

³⁹ UBIETO, Antonio Artera. *Dějiny Španělska*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. s. 703. - 708.

Navarra. V následujících letech docházelo k demokratizaci země a v roce 1977 proběhly po čtyřiceti letech první demokratické volby. Ve španělských volbách zvítězil Svaz demokratického středu (UCD), který vytvořil menšinovou vládu.⁴⁰ To samé nastalo i o dva roky později, kdy se ale mnohem lépe umístila PSOE (španělská socialistická dělnická strana) a mezi menšími stranami zaujaly klíčové postavení strany prosazující autonomii Baskicka či Katalánska. Menšinová vláda potřebovala k prosazení svých záměrů podporu malých stran, které využily svého postavení a požadovaly určité ústupky především směřující k autonomii. Na regionální úrovni docházelo ke koalicím hlavně v Galicii, Katalánsku a Baskicku.⁴¹

2.1 Demokratická ústava 1978 a autonomní statut Katalánska 1979

Demokratická ústava, která byla přijata v roce 1978, a v témže roce posvěcena i referendem, byla pro regionální strany určitou útechou. Ústava uznala regionální autonomii a zavedla označení autonomní společenství. Ústava zároveň ale ve svém druhém článku konstatovala, že jejím základem je nedělitelná jednota španělského národa, který je společnou a nedělitelnou vlastí všech Španělů.⁴² Tímto ustanovením měla Ústava zablokovat separatistické tendence. Na druhou stranu byla v rámci demokratické ústavy uznána historická, kulturní a jazyková osobitost Katalánska a Katalánci se stali národností. Co se týče vnitřního uspořádání, bylo dle Ústavy dost nejasné a dvojznačné.

Ústava umožňuje regionům rozložení kompetencí právě mezi region a centrální vládu. K převzetí těchto kompetencí dochází pomocí autonomních statutů. Statuty byly tedy kompromisem mezi regionalisty, kteří požadovali v co největší míře federativní uspořádání, a centristy, kteří naopak prosazovali unitární formu státu. Ačkoliv toto uspořádání formálně federací není, autonomní celky dosáhly takové míry nezávislosti na centrální moci, že z mnoha hledisek se o federativní uspořádání jedná.⁴³

Národy jako Katalánsko, Baskicko a Galicie si v referendu zvolily vlastní autonomní statuty, které byly součástí španělského ústavního uspořádání.⁴⁴ Tyto tři regiony totiž patřily mezi tzv. historické regiony, jejichž cesta k autonomnímu statutu měla být nejjednodušší. Historické regiony si chtěly zachovat své výsadní postavení a chtěly zabránit nehistorickým regionům využití tzv. „café para todos“, což označovalo v podstatě proces, kdy měly

⁴⁰ STRMISKA, Maxmilián a kol. Politické strany moderní Evropy: Analýza stranicko-politických systémů. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. s. 358. - 359.

⁴¹ BUBEN, Radek. Stále rozdělované Španělsko. Mezinárodní politika, 2010, roč. 34, č. 2, s. 5.

⁴² Španělská ústava z roku 1978, platnost 29. Prosince 1978

⁴³ SELTENRICH, Radim. Ústavní aspekty španělského přechodu k demokracii – od frankistické diktatury k právnímu státu. Právněhistorické studie, 2017, roč. 47, č. 2, s. 115.

⁴⁴ Tamtéž, s. 115.

i nehistorické regiony získat autonomii prostřednictvím svého autonomního statutu a dostat se tak na stejnou úroveň jako Katalánsko, Baskicko a Galicie. Procedura přijetí autonomního statutu v nehistorických regionech byla mnohem složitější, což vedlo ke sporům právě mezi historickými a nehistorickými regiony.⁴⁵

Výsledkem byl kompromis v podobě článku 143 a 151 Ústavy. Historické regiony už v minulosti disponovaly autonomním statutem z let 1931 a 1936, a proto jim bylo umožněno na základě čl. 151 Ústavy získat autonomii bez pětiletého přechodného období, to vše ale za předpokladu, že ho v referendu odsouhlasí absolutní většina všech obyvatel. Čl. 143 počítal s uplynutím pětiletého období, po kterém musel být statut odsouhlasen provinčními radami a dvěma třetinami městských rad, a měl se tedy týkat nehistorických regionů. Španělské regiony začaly zrychleného postupu dle článku 151 Ústavy hojně využívat a už v roce 1983 vzniklo 17 autonomních společenství a dvě autonomní města.⁴⁶

Jedním z nejvýznamnějších atributů, který Katalánsko novou ústavou získalo, je bezpochyby jazyk. V čl. 3 Ústavy je uvedeno, že ačkoliv je oficiálním španělským jazykem kastilština, na území autonomních společenství může být i druhý oficiální jazyk, který je stanoven statutem, v tomto případě katalánština. Ústava, jak již bylo uvedeno, umožňuje rozložení kompetencí mezi stát a autonomní společenství.⁴⁷ Mezi výlučné pravomoci, které uvádí katalánský statut v čl. 9, patří spravování samosprávných institucí v mezích tohoto statutu, katalánské občanské právo, kultura, ochranu přírody, cestovní ruch, životní prostředí, dopravu a mnoho dalšího. Článek 9 obsahuje celkem 34 odstavců stanovující výlučné pravomoci katalánské vlády. Článek 10 konstatuje, že v případě dodržení státní legislativy je možné v případě potřeby a za určitých podmínek vypracovat regionální legislativu v oblastech odpovědnosti administrativy katalánské vlády a veřejných orgánů, dále oblast organizace bankovníctví, pojišťovnictví a úvěrů nebo například oblast těžby a energetiky. Poslední článek statutu, který obsahuje členění pravomocí je článek 11, který stanovuje oblasti, ve kterých má katalánská vláda povinnost prosazovat španělskou legislativu. Příkladem je oblast zaměstnanosti, burzovní problematika či ochrana španělských teritoriálních vod na katalánském pobřeží.⁴⁸

⁴⁵ ŠABATKA, Michal. Španělský regionalismus, volební arény a umírňující se konflikt. *Acta Politologica*, 2010, roč. 2, č. 1, s. 41

⁴⁶ Tamtéž, s. 41.

⁴⁷ Španělská ústava, článek 3

⁴⁸ Katalánský autonomní statut, přijat na základě organického zákona č. 4/1979 ze dne 31. prosince 1979 o autonomii Katalánska. čl. 9-11.

Katalánský statut, který na konci 70. let definoval kompetence, které jako autonomní společenství Katalánsko přebralo, měl být nahrazen novým v roce 2006. Španělská centrální vláda v čele s premiérem José Luisem Rodríguez Zapaterem musela, jako většina jeho předchůdců, složit menšinou vládu, a musel tedy poměrně rozsáhle spolupracovat s regionálními stranami, které stupňovaly požadavky autonomních společenství.⁴⁹ Ze strany Katalánského regionu tak vzešly požadavky na reformu Statutu, který byl nakonec přijat po potvrzení katalánským referendem. Události, které nastaly po změně tohoto ústavního autonomního dokumentu, budou součástí čtvrté kapitoly.

2.2 Katalánský stranicko-politický systém

Katalánský politolog Gabriel Colomé označuje katalánský stranický systém za omezený multipartismus, kdy dominantní byla strana Konvergence a Jednota CiU, respektive CDC a UDC.⁵⁰ V rámci typologie Giovanni Sartoriho představuje tzv. umírněný multipartismus typ stranické soustavy, kde figurují alespoň tři, ideálně pět až šest relevantních stran, které si jsou ideologicky velmi blízké, a žádná z nich nepředstavuje principiální opozici.⁵¹ V případě Katalánska se jednalo především o již zmíněnou CiU, dále PSC, ERC, PSUC a nakonec katalánskou odnož Lidové strany, která byla součástí katalánského regionálního parlamentu od roku 1984.⁵² Tito dlouhodobí aktéři jsou tedy součástí katalánského stranického systému a je tedy vhodné si je alespoň v základních parametrech přiblížit.

Konvergence a Jednota (CiU)

Jedná se o alianci demokratické konvergence Katalánska (CDC) a Demokratické jednoty Katalánska (UDC). CDC začínala v sedmdesátých letech jako „catch all“ strana, která se zaměřovala na regionální střední vrstvu. Ve volbách uzavřela alianci s několika levicovými stranami, ale výsledky byly o dost slabší, než CDC očekávala. V důsledku neúspěšných voleb tedy došlo k reorganizaci strany a CDC se následně představila jako nacionalistická pokrokařská strana, která se hlásí k levému středu a uzavřela dlouhodobé spojení

⁴⁹ SPRINGEROVÁ, Pavlína. Španělská krize a Katalánsko. 2019, roč. 2019, č. 2, [online]. Dostupné na <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=192&clanek=021923>.

⁵⁰ STRMISKA, Maxmilián. Regionální strany, stranické systémy a teritoriálně – politický pluralismus: Pojetí a typologie evropských regionálních stran a regionálních stranických soustav. 1. Vydání. Brno: Expodata – Didot, spol. s. r. o., 2005. s. 55.

⁵¹ STRMISKA, Maxmilián. Multipartismy a Multipolarita: poznámka k pojetí umírněného multipartismu. Politologický časopis, 1998, roč. 5, č. 2, s. 137.

⁵² STRMISKA, Maxmilián. Regionální strany, stranické systémy a teritoriálně – politický pluralismus: Pojetí a typologie evropských regionálních stran a regionálních stranických soustav. 1. Vydání. Brno: Expodata – Didot, spol. s. r. o., 2005. s. 55-56.

s Demokratickou jednotou Katalánska. Sama sebe označovala za dědice historického katalanismu. Ačkoliv se mohlo zdát, že nově vzniklá koalice sklídí úspěch získáním dominantního postavení levicově-středové strany, opak byl pravdou. Na scénu přišla totiž Strana socialistů Katalánska (PSC). I přes slabý úspěch v parlamentních volbách v roce 1979 CiU o rok později zvítězila v regionálních volbách a vytvořila menšinovou vládu. Ve volbách do Katalánského Parlamentu CiU neustále posilovala svou pozici a v průběhu 80. a 90. let tvořila většinovou vládu. CDC se po významných úspěších v katalánském parlamentu snažila o vytvoření formace i na úrovni Španělska, ale bez úspěchu. CDC bylo do značné míry velmi spojené s osobností svého vůdce Jordi Pujola.⁵³

UCD byla již od svého založení velmi orientovaná na křesťanských principech a sama o sobě dobré výsledky ve volbách neměla. Aliance se silnou CDC byla tedy pro tuto křesťansko-demokratickou stranu nejlepší možnou cestou. Oficiálně bylo spojení CDC a UDC v Konvergenci a jednotu potvrzeno v roce 2001.⁵⁴ CiU se velkému úspěchu těšila v regionálních volbách v roce 2010, kdy poměrně drtivě porazila socialisty (PSOE) J. L. Zapatera, a to po sedmi letech jejich vlády. Separatistická CiU tedy opět otevřela jednání o vyhlášení referenda o nezávislosti na Madridu.⁵⁵ CiU si držela i nadále vedoucí pozici i ve volbách v roce 2012. V roce 2015 šla CiU, v té době už jako Demokratická strana Katalánska, do voleb společně s ERC vytvořením koalice Junts pel Sí, a získala 62 křesel v Katalánském parlamentu. Strany prosazující nezávislost získaly celkem 47% všech hlasů a dle expertů byl tyto volby jedny z nejdůležitějších od ustavení demokracie ve Španělsku. Dle premiéra Artura Mase šlo de facto o hlasování o vyhlášení nezávislosti.⁵⁶

Strana socialistů Katalánska (PSC)

Vznik PSC byl poměrně komplikovaný. Postupně se vytvářela sloučením malých socialistických stran a ve výsledku vznikla jako odnož celostátní PSOE, s tím, že je na ní ale nezávislá. PSC měla již od počátku nejasný směr a byla velmi rozporuplnou stranou, už kvůli svému napojení na PSOE. Uvnitř se bily také dva pohledy na separatismus, takže nebyla ani

⁵³ STRMISKA, Maxmilián. Katalánské politické strany: Katalánské strany a regionální stranicko – politický systém v letech 1977- 2022. 1. Vydání. Brno: A. P., 2003. s. 26-33.

⁵⁴ Tamtéž, s. 26-33.

⁵⁵ Katalánští nacionalisté rozdrtili vládnoucí socialisty. [online]. ct24.ceskatelevize.cz, 29. listopadu 2010 [cit. 19. března 2022]. Dostupné na <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1301083-katalansti-nacionaliste-rozdrtili-vladnoui-socialisty>,

⁵⁶ RADÁČIČOVÁ, Simone. Katalánské volby s přehledem vyhráli separatisté. Nezávislost na Španělsku se přiblížila. [online]. zpravy.aktualne.cz, 28. září 2015 [cit. 19. března 2022]. Dostupné na <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/prvni-odhady-katalanske-volby-vyhraly-separatisticke-strany/r~9ec2353e654811e5974b0025900fea04/>.

jasně definovatelná jako katalanistická.⁵⁷ Již od počátku byla spíše na druhé koleji za CiU, ale v roce 2003, přestože na vítězství nedosáhla, podařilo se jí dostat do koalice, a to se opakovalo i v následujících volbách.⁵⁸ I přesto, že se socialistům poměrně dařilo, v období od roku 2003 až do roku 2017 přišlo zhruba o 20 křesel v katalánském parlamentu.⁵⁹

Republikánská levice Katalánska (ERC)

Republikánská levice Katalánska vznikla za druhé španělské republiky a byla založená na myšlenkách nacionalismu, levicového reformismu a populismu. V roce 1936 byla součástí Lidové fronty, která jak již bylo zmíněno výše, byla aliance levicových stran. Během přechodu k demokracii měla ERC radikální přístup a prosazovala okamžité odproštění se od frankismu. Po prvních regionálních volbách v roce 1980 podpořila CiU a její volební potenciál se začal snižovat. Koncem 90. let opustila ERC spojení s CiU a začala se soustředit na spolupráci se socialisty. V roce 2003 uzavřela koalici s PSC a Iniciativou Katalánska-Zelenými.⁶⁰

Pro separatistické strany je ERC dobrým koaličním partnerem, který, přestože chce vytvořit samostatný katalánský stát, což je na prvních přičkách jejího programu, snaží se o to v rámci dodržování demokratických principů.

Sjednocená socialistická strana Katalánska (PSUC) a Iniciativa pro Katalánsko (ICV)

PSUC opět vznikla sloučením několika formací v průběhu 30. let minulého století. Představovala především ideologicky vyhraněnou radikální opozici vůči režimu generála Franca. Následně se vyvinula ve stranu s prvky komunismu, katalanismu a radikální socialistické totožnosti. V 80. letech došlo k podstatnému rozkolu strany, oddělila se od ní Strana komunistů Katalánska, jejíž volební potenciál byl ale velmi slabý.⁶¹

Iniciativa pro Katalánsko vznikla koncem 80. let sloučením tří levicových stran, které spojoval především postoj ke vstupu Španělska do NATO. V 90. letech se zaměřila na ekosocialismus a spojila se se stranou Zelených. Současně se také snažila distancovat od

⁵⁷ STRMISKA, Maxmilián. Katalánské politické strany: Katalánské strany a regionální stranicko – politický systém v letech 1977- 2022. 1. Vydání. Brno: A. P., 2003. s. 35-38.

⁵⁸ Katalánští nacionalisté rozdrtili vládnoucí socialisty. [online]. ct24.ceskatelevize.cz, 29. listopadu 2010 [cit. 19. března 2022]. Dostupné na <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1301083-katalansti-nacionaliste-rozdrtili-vladnouci-socialisty>,

⁵⁹ Elections to the Catalan Parliament – Results Lookup. [online]. electionresources.org, cit. 19. března 2022]. Dostupné na < <http://www.electionresources.org/es/cat/parliament.php?election=2003&province=>>.

⁶⁰ STRMISKA, Maxmilián. Katalánské politické strany: Katalánské strany a regionální stranicko – politický systém v letech 1977- 2022. 1. Vydání. Brno: A. P., 2003. s. 50-54.

⁶¹ Tamtéž, s. 55-58.

komunistické minulosti a soustředila se na novou identitu. Koalice se Zelenými byla poměrně úspěšná, především ve volbách v letech 2010 a 2012.⁶²

⁶² STRMISKA, Maxmilián. Katalánské politické strany: Katalánské strany a regionální stranicko – politický systém v letech 1977- 2022. 1. Vydání. Brno: A. P., 2003. s. 55-58.

3. Právo národů na sebeurčení

Problematika separatismu a secese je velmi úzce spojená právě se zásadou práva národa na sebeurčení, na jehož základě mnoho národů staví své požadavky na odtržení. Právo na sebeurčení je od počátku spojeno s dekolonizačním procesem. Jeho základ mu dala především Charta OSN a jeho dekolonizační podtext mu byl přisouzen především prostřednictvím rezoluce Valného shromáždění OSN č. 1514 o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům. Ovšem v průběhu 20. století vzniklo několik dalších dokumentů, které o této zásadě hovoří.

Institut práva národů na sebeurčení může mít dvě možná hlediska pohledu. Může se jednat o dosažení sebeurčení vnějšího, což znamená jednostranně se odtrhnout od státu a vytvořit stát nový, tedy prostřednictvím unilaterální secese. Na druhou stranu vnitřní sebeurčení znamená zachování územní celistvosti státu a přisouzení vyšší míry autonomie určité jednotce uvnitř státu. V rámci dekolonizace hovoříme o sebeurčení vnějším, kdy se národ odloučí od koloniální mocnosti a vytvoří si nový stát.⁶³ Cílem třetí kapitoly je zjistit, zda je možné tuto zásadu aplikovat i po ukončení dekolonizačního procesu, což je právě případ Katalánska.

3. 1 Ukotvení zásady sebeurčení v základních dokumentech mezinárodního práva

Ještě předtím, než byla tato zásada výslovně uvedena v Chartě OSN, se právo národů na sebeurčení, ač ne výslovně, objevuje v určité podobě v Deklaraci nezávislosti Spojených států amerických, tedy již ve druhé polovině 18. století. V této deklaraci je uvedeno, že v případě, kdy nastanou události, kvůli kterým je nutné zrušit stávající závazky jednoho národu vůči národu jinému, je možné zaujmout mezi ostatními mocnostmi rovné místo, a to za předpokladu, že budou uvedeny důvody, jež ho k tomuto odtržení vedou. Ačkoliv tedy toto právo není v Deklaraci uvedeno výslovně, lze z jeho obsahu vyčíst, že se od něj nijak zásadně neliší. Dle této Deklarace bylo tedy možné se odtrhnout od národu jiného, čímž by vznikl nový nezávislý stát. Z širší perspektivy lze tedy tento dokument považovat za úplně první týkající se práva národů na sebeurčení. Kromě USA byl princip sebeurčení národů částečně promítnut i do myšlenek Velké francouzské revoluce, ačkoliv tak opět nebyl nazván. Primární

⁶³ BUREŠ, P., FAIX, M., SVACEK, O.: Vznik a uznání státu-aktuální pohled mezinárodního práva. Praha: Leges, 2013, s. 71.

roli začala hrát suverenita lidu a každý národ si mohl plebiscitem zvolit, které říše chce být součástí.⁶⁴

Na počátku 20. století, je právo národů na sebeurčení spojováno především s americkým prezidentem Woodrow Wilsonem, který nebyl spokojený s vyjednáváním mírových podmínek po první světové válce, a proto představil svůj program, který se měl týkat poválečného uspořádání světa a podmínek mírového ukončení válečného konfliktu. S cílem zabránit pokračování velkých evropských impérií představil program s označením Čtrnáct bodů. Jeho pátý bod uvádí úpravu koloniálních požadavků, které měly být nestranné, a které obsahovaly respektování zásady, že při otázkách svrchovanosti budou respektovány zájmy národů, kterých se to týká ve stejné míře, jako národů ostatních. V následujících bodech dále zmiňuje konkrétní příklady uspořádání Belgie, Francie, Itálie, Rakouska-Uherska a dalších.⁶⁵ Tento dokument měl ale povahu spíše politického prohlášení a neznamenal tedy žádný právní základ pro odtržení.

Až do roku 1945 byla nejčastějším způsobem vzniku nových států secese jako forma separatismu. James Crawford tento způsob vzniku státu označuje za mezinárodněprávní neutralitu, a to právě proto, že tento proces vzniku států nebyl mezinárodním právem regulován. Konkrétně neutralitu používá proto, že secese neměla žádný právní základ, ale zároveň nebyla mezinárodním právem ani zakázána.⁶⁶ V případě, kdy se secesionistické hnutí dokázalo prosadit, udrželo si kontrolu nad územím, kde začalo vykonávat samo bez vlivu původního mateřského státu státní moc, třetí státy toto odtržení akceptovaly a stát uznaly.⁶⁷

K výraznému vývoji došlo po druhé světové válce, kdy státům vznikla řada povinností uvedených v Chartě OSN, jakožto základním dokumentu mezinárodního práva. V rámci práva národů na sebeurčení se jedná o článek 1, který stanovuje cíle a zásady a jeho druhý bod zní: *“Rozvíjet mezi národy přátelské vztahy, založené na úctě k zásadě rovnoprávnosti a sebeurčení národů, a činit jiná vhodná opatření k posílení světového míru.”*⁶⁸ Dále je

⁶⁴ KILIÁN, Petr. Sebeurčení národů v dobách před Chartou OSN [online]. Pravniprostor.cz, 4. října 2019 [cit. 7. května 2021]. Dostupné na <https://www.pravniprostor.cz/clanky/mezinarodni-a-evropske-pravo/sebeurceni-narodu-v-dobach-pred-chartou-osn>.

⁶⁵ Čtrnáct bodů prezidenta Wilsona. [online]. mzv.cz, 7. února 2017 [cit. 9. května 2021]. Dostupné na <https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/verejna_diplomacie/vyroci_2018/rok_1918/vznik_ceskoslovenska_2018.html>.

⁶⁶ CRAWFORD James. The Creation of States in International Law. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 388.

⁶⁷ BUREŠ P., FAIX, M., SVACEK, O. Vznik a uznání státu – Aktuální pohled mezinárodního práva. Praha: Leges, 2013, s. 70.

⁶⁸ Charta Organizace spojených národů a Statut Mezinárodního soudního dvora [online]. osn.cz, [cit. 7. května 2021]. Dostupné na <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/Charta_OSN.pdf>.

respektování zásady sebeurčení národů zmíněno v článku 55, který se týká mezinárodní hospodářské a sociální spolupráce.⁶⁹ Každý stát má tedy povinnost podporovat všemi možnými silami, v rámci dodržování zásad mezinárodního práva, realizaci zásady sebeurčení národů dle ustanovení Charty. Zakotvení zásady sebeurčení v Chartě OSN znamenalo jistý přerod, kdy se z politického konceptu sebeurčení stal koncept také právní.

Určitý ústupek byl proveden dalším nespécifikováním této zásady. Nastalo bohaté využívání tohoto institutu v rámci dekolonizačního procesu, se kterým je spojen dodnes. Nedostatky v ustanoveních Charty měla kompenzovat Deklarace Valného shromáždění OSN o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům přijatá v roce 1960, která zakládala všem národům právo na sebeurčení a je mnohdy považována za právní základ dekolonizačního procesu.⁷⁰ Následně bylo právo na sebeurčení národů vloženo do Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, a to totožným článkem 1, jehož první odstavec zní: *“Všechny národy mají právo na sebeurčení. Na základě tohoto práva svobodně určují svůj politický statut a svobodně uskutečňují svůj hospodářský, sociální a kulturní vývoj.”*⁷¹ Jen o pár let později jednohlasně přijatá Deklarace zásad mezinárodního práva týkající se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy (1970) upravovala právo na sebeurčení a s odkazem na jeho zakotvení v Chartě a paktech z roku 1966 toto právo definovala jako právo na svobodné rozhodnutí určit svůj politický status a usilovat o svůj hospodářský, sociální a kulturní rozvoj, a to bez vlivu zvenčí. Každý stát má dle této Deklarace povinnost respektovat toto právo v souladu s ustanovením Charty.⁷² Přestože Deklarace byla přijatá až v roce 1970, nelze z ní nijak dovodit, že by bylo právo na sebeurčení bylo odkazováno jen na proces dekolonizace. Deklarace stanovila celkem 7 základních zásad mezinárodního práva, které, ačkoliv jsou obsaženy v Chartě, Deklarace si dala za úkol je blíže specifikovat.⁷³

Nesporně nelze opomenout dokument, který významně ovlivnil nejen samotné ukotvení zásady sebeurčení v Chartě OSN, ale především samotný vznik Organizace spojených národů, a tím je Atlantická charta. Atlantická charta, již v roce 1941 podepsali ještě před vstupem USA do války Winston Churchill a Franklin D. Roosevelt, měla stanovovat společné zásady státní politiky a základní směřování USA a Spojeného království. Základem Charty byla

⁶⁹ Tamtéž. Článek č. 55.

⁷⁰ FAIX, Martin. Od práva na sebaurčanie k unilaterálnej secesii? Právník, 2014, roč. 153, č. 12, s. 1117-1132.

⁷¹ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, čl. č. 1

⁷² FAIX, Martin. Od práva na sebaurčanie k unilaterálnej secesii? Právník, 2014, roč. 153, č. 12, s. 1117-1132.

⁷³ POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, JAN. Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část. 6. doplněné a rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 6.

myšlenka, že signatářské země si nepřejí zvětšování území, územní zisky, ani změny území proti vůli národů, jež se to týká. Státy by dle Charty měly respektovat právo každého národa zvolit si vládní formu, pod kterou chce žít, popř. respektovat požadavek národa obnovit původní formu vlády, pokud byla násilně změněna. Charta ukotvuje také rovný přístup ke světovému obchodu a hospodářskou spolupráci. Ve svém závěru odkazuje na upuštění od užívání síly v mezinárodních vztazích a budoucímu zachování míru.⁷⁴ Atlantická charta tedy významně ovlivnila jednání při vzniku OSN a její myšlenky se staly základními body samotné Charty OSN.

Z výše uvedeného lze konstatovat, že právo na sebeurčení definovaly především mnohostranné smlouvy. Tyto smlouvy mají už ze své podstaty, že k nim přistupuje velké množství účastníků, jež se chtějí smlouvou vázat, velký potenciál ovlivňovat obyčejové právo. Právě ustálená praxe a přesvědčení o právní závaznosti pomáhají formovat určité standardy mimo smluvní rámec. Charta OSN jakožto základní multilaterální smlouva se stala elementárním dokumentem hovořící o právu národů na sebeurčení a Deklarace Valného shromáždění OSN o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům potvrzuje jeho koloniální kontext. Tyto dokumenty mezinárodního práva daly jako celek základ právu na sebeurčení.

3.1.1 Posudková činnost Mezinárodního soudního dvora

Právo na sebeurčení pomáhala definovat i soudní praxe Mezinárodního soudního dvora (MSD) ve svých posudcích. Např. ve věci South West Africa MSD posuzoval postavení Namibie (dříve Jihovýchodní Afrika) a potvrdil, že právo na sebeurčení, tak jak se vyvíjelo, je aplikovatelné všemi nesamosprávnými územími.⁷⁵ Tyto závěry dále rozvinul ve věci Západní Sahary, která byla pod koloniální nadvládou Španělska a zároveň si na něj kladlo nárok Maroko a Mauritánie. MSD po zhodnocení posudků Valné hromady pro dekolonizaci konstatoval, že v době, kdy se Západní Sahara dostala pod španělskou nadvládu, nemělo s relevantními aktéry natolik silné vazby, aby to ovlivnilo aplikaci rezoluce 1514 o poskytnutí nezávislosti koloniálním územím a národům.⁷⁶ MSD navíc konstatoval tři způsoby, jakými lze právo na sebeurčení vykonat. Jedná se o proměnu v nezávislý suverénní stát, volné sdružení s nezávislým státem, nebo integrace s nezávislým státem. Potvrdil tak

⁷⁴ Atlantická charta. 14. srpen 1941. Dostupné na <
https://is.muni.cz/elportal/estud/praf/js09/dejiny/web/prameny/08/Atlanticka_charta_z_14_srpna_1941.pdf>

⁷⁵ SHAW, Malcolm N., International law. 8. Vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 201.

⁷⁶ Western Sahara, Advisory Opinion 1975 I.C.J. 12 (Oct. 16)

závaznost rezoluce 1541 Valného Shromáždění OSN, která tyto tři způsoby definovala již v roce 1960, a která doplňovala rezoluci 1514.⁷⁷

Právo národů na sebeurčení je kogentní normou mezinárodního práva. Erga omnes povaha této kogentní normě byla přiznána ve věci East Timor, kdy MSD konstatoval, že tak jak se právo vyvíjelo dle Charty a následnou praxí lze říci, že působí vůči všem. Nijak blíže to ale nespecifikoval.⁷⁸ Je nutné si uvědomit, že jestliže hovoříme o právu na sebeurčení jako o kogentní normě, mluvíme o tomto právu v rámci dekolonizačního procesu. V důsledku výše uvedeného MSD označil právo na sebeurčení jedním ze základních principů tehdejšího mezinárodního práva. Existenci kogentních norem potvrdila Vídeňská úmluva o smluvním právu z roku 1969, která považuje za kogentní ta pravidla, která byla přijata a uznána mezinárodním společenstvím států jako celkem za normy, od nichž není dovoleno se odchýlit, a které mohou být změněny pouze novou normou mezinárodního práva stejné povahy. Dle článku č. 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu by tedy porušení kogentní normy mezinárodního práva způsobilo neplatnost smlouvy.⁷⁹

3. 3 Právo národů na sebeurčení mimo dekolonizační proces

Zásadu sebeurčení, mimo výše uvedené v rámci dekolonizace, zmiňuje také Africká Charta lidských práv a práv národů z roku 1983 nebo Závěrečný akt Helsinské konference z roku 1975. Mimo dekolonizaci MSD uznal právo na sebeurčení Palestincům ve věci Legality stavby zdi, na okupovaném palestinském území. Možná překvapivě v oblasti secesionismu po období dekolonizace přispěl také kanadský Nejvyšší soud, který se zabýval možností jednostranného odtržení Quebecu od Kanady.⁸⁰

V rámci secesionistických hnutí byla v Quebecu uspořádána dvě referenda, na základě kterých se tato frankofonní provincie chtěla odtrhnout, obě pro separatisty neúspěšná. Zvláštní postavení měl Quebecu a několika dalším oblastem přiznat statut „distinct society“ navrhovaný federální vládou, který ale vzbudil ve většině akorát pohoršení a někteří ho dokonce označovali jako projev historického ignorantství a nerespektování historických rozdílů provincií.⁸¹ Federativní vláda požádala Ústavní soud o zodpovězení tří otázek týkající

⁷⁷ Western Sahara, Advisory Opinion 1975 I.C.J. 12 (Oct. 16), bod 57

⁷⁸ SHAW, Malcolm N., International law. 8. Vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 201.

⁷⁹ Vyhláška č. 15/1988 Sb. ministra zahraničních věcí ze dne 4. září 1987 o Vídeňské úmluvě o smluvním právu, článek č. 53. Dostupné na < <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1988-15> >

⁸⁰ BUREŠ, P., FAIX, M., SVAČEK, O.: Vznik a uznání státu-aktuální pohled mezinárodního práva. Praha: Leges, 2013, s. 71.

⁸¹ ROVNÁ, Lenka. Kanada po referendu, Kanada před referendem? Mezinárodní vztahy Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996, roč. 31, č. 4, s. 86-91.

se odtržení Quebecu. Nejvyšší soud došel k závěru, že „právo národů na sebeurčení je běžně naplňováno vnitřním sebeurčením, to znamená určením politického, ekonomického, sociálního a kulturního vývoje v rámci existujícího státu“. Dále také odkázal na externí formu secese, která by nastala právě v případě odtržení Quebecu, a označil ji za extrémní případ, který by mohl nastat jen za jasně definovaných okolností a odkazoval na Deklaraci zásad mezinárodního práva, upravující mírové, přátelské vztahy a spolupráci mezi všemi státy z roku 1970.⁸² Konstatuje také, že pokud stát zastupuje celý lid, popřípadě všechny národy na jeho území, dodržuje zásadu rovnosti a nediskriminace, respektuje tím zásadu sebeurčení a je oprávněn zachovat a chránit svou územní celistvost. Quebec, jelikož není pod koloniální nadvládou, ani není utlačován a ani mu není odepřen přístup k vládě a prosazování svých práv, nemá dle kanadského Nejvyššího soudu právo na unilaterální secesi.⁸³

Vnitřní povaha sebeurčení byla konstatována už v meziválečném období, kdy se Mezinárodní výbor právníků a Mezinárodní komise zpravodajů v letech 1920 a 1921 vyjadřovaly k požadavku obyvatel Aalandských ostrovů odtrhnout se od Finska a připojit se ke Švédsku. Nutno podotknout, že to bylo v době před Chartou OSN a všemi dalšími dokumenty a právo na sebeurčení bylo pouhým politickým konceptem. V tomto případě Výbor konstatoval, že mezinárodní právo neuznává právo národnostních menšin na odtržení od mateřského státu. O rok později Komise uvedla, že v nejzazších případech, kdy stát není ochoten, popřípadě schopen poskytnout efektivní a spravedlivé záruky, může se národ od tohoto státu odtrhnout.⁸⁴ Případ obyvatel Aalandských ostrovů ale nebyla takovým případem. Komise argumentovala tím, že v případě, kdy se jakákoliv menšina, nebo část obyvatelstva, v tomto případě především jazyková, může odtrhnout od společenství, ke kterému patří, způsobí tím zničení jakéhokoliv řádu a stability, mimo jiné zmiňuje také narušení územní celistvosti. Aalandským ostrovům byla finským zákonem z roku 1920 přiznána natolik dostatečná kulturní a politická autonomie, která jim garantuje zachování a udržení kulturních tradic, jazyka a dědictví. Současně by to také bylo neslučitelné se samotným pojetím státu jako územní a politické jednotky.⁸⁵

Jak vyplývá s posudků soudních orgánů, ať už MSD, národních soudů (Kanadský Nejvyšší soud) či kvazisoudních orgánů v případě Aalandských ostrovů, vnitřní sebeurčení je

⁸² Supreme Court of Canada, Reference re Secession of Quebec, 20 August 1998, bod 126.

⁸³ Tamtéž, bod 154.

⁸⁴ BUREŠ, P., FAIX, M., SVACEK, O.: Vznik a uznání státu-aktuální pohled mezinárodního práva. Praha: Leges, 2013, s. 77-78.

⁸⁵ MALENOVSKÝ, Jiří. Mezinárodní právo veřejné-jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště právu českému. 4. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 1993. s. 105.

spojováno s přiznáním vysoké míry autonomie, respektování historických specifík jednotlivých národů a zabezpečení demokracie a nediskriminace národů v rámci státu. Kanadský soud mluvil o sebeurčení, které je běžně naplňováno vnitřním sebeurčením. Nutno ale podotknout, že zřejmě záměrně používá ve své formulaci slovo „běžně“, čímž nepřímou nevykládá ani externí sebeurčení. Mnoho odborníků se domnívá, že právo na sebeurčení je dnes již obsoletní normou, čili již vyšla z užívání, ale minimálně jeho vnitřní forma je v praxi zachována. Kromě Kanadského soudu se v této věci vyjádřil i MSD v rámci posudku k Západní Sahaře, kde konstatoval, že právo na sebeurčení neznamená nevyhnutelně vytvoření nového státu, což také odkazuje na jeho vnitřní podobu. Výše uvedené příklady zároveň implikují, že ačkoliv proces dekolonizace byl ukončen, o externím sebeurčení se nadále mluví a v některých případech bylo dokonce i realizováno.

3.3.1 Nápravná secese

Některými odborníky je akceptována unilaterální secese za předpokladu, že je národu potlačováno jeho právo na vnitřní sebeurčení. V praxi to znamená, že je potlačována jeho již získaná autonomie v rámci státu a zároveň jsou tímto státem omezována jeho základní práva. V této souvislosti bývá odkazováno na Deklaraci zásad mezinárodního práva, upravující mírové, přátelské vztahy a spolupráci mezi všemi státy z roku 1970 (dále Deklarace o přátelských vztazích nebo Deklarace), která hovoří o tom, že nelze její ustanovení vykládat tak, aby na jejím základě bylo legitimizováno jednání, které by vedlo ke zmenšení územní celistvosti svrchovaných a nezávislých států, pokud tyto státy jednají v souladu se zásadou rovných práv a sebeurčení národů. Tím je chápáno jednání státu, které zastupuje všechny svůj lid bez rozdílu rasy, barvy pleti či vyznání. Z této tzv. safeguard clause je mnohdy dovozováno, že právě v případě, kdy stát nerespektuje veškerý lid na svém území a určitému národu potlačuje jeho základní práva, může tento národ realizovat tzv. nápravnou secesi.⁸⁶ Dle tohoto výkladu funguje tato klauzule jako poslední možnost nápravy utlačování národa ze strany mateřského státu a bránění jeho vnitřnímu sebeurčení.

Již výše zmíněný kanadský Nejvyšší soud ve své podstatě o nápravné secesi mluvil, když uvedl, že Kanada zastupuje všechny lid, dodržuje zásadu rovnosti a nediskriminuje, a hlavně respektuje zásadu sebeurčení, tudíž má právo chránit svou územní celistvost. S ohledem na skutečnost, že unilaterální secese je akt, který má takové následky, jako je vznik nového státu, změna územního členění a svrchovanosti země, by měla mít jasný právní základ a přesnou

⁸⁶ FOSTER, R. Caroline. Articulating Self-determination in the Draft Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. *European Journal of International Law*, 2001, roč. 12, č. 1, s. 147.

formulaci, nikoli jej implicitně dovozovat z dokumentu, který není právně závazný. V souvislosti s tím je také nutno poznamenat, že zásady uvedené v Deklaraci spolu navzájem souvisejí a měly by se vždy aplikovat v souvislosti s ostatními. V tomto případě narážíme na zásadu nepoužití síly, jejímž obsahem je povinnost státu vystríhat se jakéhokoliv použití síly proti územní celistvosti jiného státu.⁸⁷

O institutu nápravné secese se hovořilo i v případě nezávislosti Kosova. Kosovo je stát, který vznikl v roce 2008, tudíž už dávno po dekolonizaci a právě proto se jeví jako vhodný příklad zhodnocení možnosti využít právo na sebeurčení v moderní době. Názory na vznik Kosova byly napříč členskými státy velmi rozdílné, jak později sám také konstatoval Mezinárodní soudní dvůr ve svém posudku. Některé státy byly razantně proti a označovali Kosovskou nezávislost jako akt v rozporu s mezinárodním právem (Srbsko, Slovensko, Španělsko, atd.), jiné zase hovořily právě o využití nápravné secese, jako o zavedeném pravidlu mezinárodního práva (příkladem může být Německo, Kosovo, Albánie, Rusko, které původně odmítalo nezávislost Kosova, později argumentovalo Kosovem jako precedentem pro svůj postup na Krymu). Další státy poznamenaly, že se jedná o sui generis povahu tohoto odtržení a některé z nich ani nezmínily možný institut nápravné secese.⁸⁸

Podstatný a dle mého názoru i vhodně argumentovaný je přístup Slovenska, které institut nápravné secese zavrhl a konstatovalo, že ačkoliv nepopírá závažné porušení mezinárodního práva ze strany tehdejší Jugoslávie, osoby zodpovědné za toto jednání byly obžalovány a stíhány u Mezinárodního soudního tribunálu pro bývalou Jugoslávii, a nelze ho tudíž trestat, navíc takovým způsobem jako je ztráta území. Nezávislost, kterou Kosovo vyhlásilo v roce 2008 nelze odkazovat na události, které se odehrály v roce 1999.⁸⁹

I v případě nápravné secese je tedy přístup nejednotný a z praxe států nelze ani nápravnou secesi označit za obyčejové pravidlo mezinárodního práva.

3.3.2 Konflikt se zásadou územní integrity

Princip územní neboli teritoriální integrity je stejně jako zásada sebeurčení jeden z hlavních principů obsažených v Chartě OSN. Její článek 2 odst. 4 uvádí: *“Všichni členové se vystríhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní*

⁸⁷ POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, JAN. Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část. 6. doplněné a rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 2-3.

⁸⁸ BUREŠ, P., FAIX, M., SVAČEK, O.: Vznik a uznání státu-aktuální pohled mezinárodního práva. Praha: Leges, 2013, s. 75-77.

⁸⁹ FAIX, Martin. Od práva na sebaurčenie k unilaterálnej secesii? Právnik, 2014, roč. 153, č. 12, s. 1117-1132.

celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neshleditelným s cíli Organizace spojených národů.“⁹⁰ Dále je také promítnut v Deklaraci o přátelských vztazích z roku 1970, která potvrzuje již zmíněné ustanovení Charty. Deklarace o přátelských vztazích ale na jedné straně hovoří o možnosti odtrhnout se od vlastního státu a realizovat tak právo na sebeurčení, a na druhou stranu zdůrazňuje zásadu územní integrity. Ve chvíli realizace jednostranné secese se tedy dostávají do konfliktu dva elementární principy uvedené v Chartě OSN a Deklaraci.

Konflikt těchto dvou zásad mezinárodního práva řešil už i Mezinárodní soudní dvůr v případě vyhlášení nezávislosti Kosova v roce 2008, kdy Valné Shromáždění OSN požádalo MSD o zodpovězení otázky, zda jednostranné vyhlášení nezávislosti ze strany prozatímní kosovské samosprávy bylo v souladu s mezinárodním právem. Na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1244/1999 měla být kosovským Albáncům přiznána rozsáhlá autonomie. Kosovo se dostalo pod správu OSN, přestože nadále bylo součástí území Srbska. Kosovo i přesto, že Srbsko nad ním nemělo efektivní kontrolu, vyhlásilo v únoru 2008 jednostranně nezávislost.⁹¹ Po tom co MSD potvrdil svou jurisdikci (panovaly názory, že vyhlášení jednostranné nezávislosti je akt politický a nemá tedy přesah do mezinárodního práva, tudíž i působnosti MSD) a vypořádal se i se stanoviskem několika soudců, že by měl posudek odmítnout (v době podání žádosti o posudek Valným Shromážděním, bylo Kosovo předmětem jednání pouze Rady bezpečnosti, a tudíž jen ta byla oprávněna zažádat MSD o posudek), se soud vyjádřil k samotnému jednostrannému vyhlášení nezávislosti.⁹²

Hlavním argumentem ve prospěch zachování územní celistvosti Srbska byl již v úvodu kapitoly zmíněný čl. 2 odst. 4 Charty OSN. Některé státy také odkazovaly na rezoluce Rady bezpečnosti, které v minulosti odsuzovaly vyhlášení nezávislosti. Konkrétně v případech Jižní Rhodesie, Severního Kypru či Republiky srbské. MSD ale v těchto případech vyvozoval protiprávnost jednání z užití síly nebo jiným porušením norem mezinárodního práva, nikoliv ze samotného jednostranného vyhlášení nezávislosti. Na druhé straně pak máme argumenty ve prospěch práva na sebeurčení, které je stejně tak součástí Charty OSN a navíc mnoha

⁹⁰ Charta organizace spojených národů a statut mezinárodního soudního dvora, čl. 2, odst. 4.

⁹¹ POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, JAN. Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část. 6. doplněné a rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 39.

⁹² BUREŠ, P., FAIX, M., SVÁČEK, O.: Vznik a uznání státu-aktuální pohled mezinárodního práva. Praha: Leges, 2013, s. 86.

dalších rezolucí Valného Shromáždění OSN.⁹³ Navíc MSD konstatoval, že tímto způsobem vznikaly státy v období dekolonizace, ale neopomněl i státy vzniklé jednostranným vyhlášením nezávislosti mimo proces dekolonizace, z čehož vyvodil, že vyhlášení nezávislosti nebylo mezinárodním právem zakázáno.⁹⁴ Soud se tedy ve výsledku zabýval otázkou, zda není toto právo zakázáno, nikoliv, zda je někde v mezinárodním právu právní základ jeho realizace. Na základě výše uvedeného tedy došel k závěru, že mezinárodní právo porušeno nebylo, jelikož nikde není stanoven zákaz vyhlášení jednostranné nezávislosti.

MSD mimo jiné posuzoval také soulad jednostranného vyhlášení nezávislosti Kosovem s rezolucí OSN č. 1244/1999, která hovoří o tom, že je Kosovo nadále nedělitelnou součástí Srbska. Dle MSD tato rezoluce nezakazovala, aby někdo provedl konečné řešení a úpravu vztahů Kosova a Srbska. Tato rezoluce dle něj tedy byla jen přechodnou úpravou. V souvislosti s rezolucí byla vedena diskuse o jejím autorství. Dle původní žádosti Valného Shromáždění o posudek, byly autorem prohlášení o nezávislosti Dočasné instituce samosprávy, MSD tohle popřel a dle něj byly autory osoby jednající za kosovský lid. Díky tomuto výkladu nedošlo k porušení předmětné rezoluce, dle které měla být správa nad Kosovem nezávislá.⁹⁵ MSD věnoval velmi málo prostoru řešení právě vztahu zásady práva národa na sebeurčení a zásady územní celistvosti. Jediný závěr, ke kterému v tomto ohledu dospěl, bylo, že princip územní celistvosti je aplikovatelná pouze mezi státy, a ne mezi státem a jakýmkoliv subjektem (např. povstalecké hnutí, etnická skupina apod.) prahnoucím po odtržení.⁹⁶

MSD tedy neřešil samotné právo národů na sebeurčení, respektive nijak neobjasnil odtržení formou secese. Nezabýval se ani rozporem tohoto aktu se srbskou ústavou. MSD pouze konstatoval, že jednostranným vyhlášením nezávislosti Kosova nedošlo k porušení mezinárodního práva. V souvislosti s tím uvedl, že v druhé polovině 20. století se právo na sebeurčení vyvinulo tak, že dalo vzniknout právu na nezávislost lidem žijícím na závislém

⁹³ SCHEU, Harald Christian. Dilema mezinárodního soudního dvora ve věci kosovské nezávislosti. [online]. iir.cz, 25. dubna 2012 [cit. 23. března 2022]. Dostupné na < <https://www.iir.cz/dilema-mezinarodniho-soudniho-dvora-ve-veci-kosovske-nezavislosti>>.

⁹⁴ Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect Of Kosovo Advisory opinion, I.C.J. Repost 2010, par. 83.

⁹⁵ BUREŠ, P., FAIX, M., SVÁČEK, O.: Vznik a uznání státu-aktuální pohled mezinárodního práva. Praha: Leges, 2013, s. 84.

⁹⁶ Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect Of Kosovo Advisory opinion, I.C.J. Repost 2010, § 80.

území a lidem, kteří čelí nadvládě a vykořisťování a odkazoval na již zmíněné posudky South West Africa a postavení Namibie či Východní Timor.⁹⁷

Důležitou otázkou je, zda případ vyhlášení nezávislosti Kosova může být precedencem pro jiná secesionistická hnutí, v tomto případě pro Katalánsko. MSD k tomu přistupoval jako k jedinečnému případu a zdůrazňoval specifickou kosovskou otázku. To je na jednu stranu pochopitelné. Kosovo bylo specifické tolika faktory, ať už tím, že vyhlášení nezávislosti předcházela válka, mezi-etnické násilí, nelegální intervence NATO, nebo fakt, že bylo v době vyhlášení nezávislosti Kosovo pod správou OSN. Po tomto výčtu je velmi těžké Kosovo srovnávat s Katalánkem, které má zaručenou autonomii v rámci demokratického státu.

Je poměrně pochopitelné, že MSD se svým způsobem vyhýbalo bližšímu specifikování práva na sebeurčení nebo jeho vztahu k zásadě územní celistvosti. Nejen, že legitimizací jednání Kosova hrozilo, že spustí vlnu dalších hnutí, která budou vyhlašovat nezávislost, ať už typické případy v Evropě (např. Baskicko, Katalánsko, Skotsko), ale např. i samotných Albánců, kteří žijí i v Severní Makedonii, a také dalších částech Srbska. Ostatně jak těžké rozhodnutí to bylo, ukazuje i nejednotnost soudců MSD. Soudce MSD Abdul Koroma uvedl, že princip územní integrity má převahu nad právem na sebeurčení. Ve svém posudku odkazoval na již zmíněný posudek Nejvyššího soudu Kanady, který řešil, zda lze z mezinárodněprávní zásady sebeurčení odvodit i jednostrannou secesi.⁹⁸

⁹⁷ Tamtéž, § 79.

⁹⁸ SCHEU, Harald Christian. Dilema mezinárodního soudního dvora ve věci kosovské nezávislosti. [online]. iir.cz, 25. dubna 2012 [cit. 23. března 2022]. Dostupné na <<https://www.iir.cz/dilema-mezinarodniho-soudniho-dvora-ve-veci-kosovske-nezavislosti>>.

4. Katalánské hnutí za nezávislost po roce 2006

4.1 Autonomní statut Katalánska 2006

Přestože autonomním statutem z roku 1979 byla potvrzena katalánská identita v rámci vlastního autonomního společenství, požadavky na autonomii se stupňovaly, a to především v novém miléniu. V roce 2003 byly v rámci příprav na volby do Katalánského parlamentu zakomponovány do volebních programů také návrhy na reformu autonomního statutu. S nejradikálnějším návrhem přišla ERC, která představila konfедераční model a volnou asociaci Katalánska a Španělska. To kritizovala CiU, dle které je konfедераční model v rozporu se Španělskou Ústavou, konkrétně s článkem č. 145, který v svém prvním odstavci výslovně zakazuje federaci.⁹⁹

Původní návrh prošel mnoha obměnami, a nakonec v roce 2006 došlo k vyjednání kompromisní reformy statutu, která byla schválena španělskými kortesy, čili parlamentem a katalánským parlamentem. Následně byla dokonce potvrzena v Katalánském referendu. Oproti tomu, v Baskicku, které se stejně jako Katalánsko, domáhalo nového statutu, byl tzv. „plán Ibarretxe“ napaden centrální vládou u Ústavního soudu, a na referendum nedošlo. Baskové byli mnohem radikálnější a požadovali označení Baskicka jako volného sdružení se Španělskem, které má právo na sebeurčení a pravomoc vyhlásit referendum o odtržení.¹⁰⁰

Nejdiskutovanější v rámci Katalánského statutu, byla otázka, zda v něm označit Katalánsko za národ. Tento návrh nakonec neprošel, stejně tak jako označení Katalánců za historický národ. Dle španělské ústavy existuje jen jeden národ, a to španělský. Jediné, čeho se v tomto ohledu domohli, je skutečnost, že v zahraničí mohou vystupovat jako Katalánsko a katalánština byla uznána jako oficiální jazyk, samozřejmě spolu se španělštinou. Jak již bylo zmíněno, Katalánsko je ekonomicky silný region a v rámci celého Španělska doplácelo na daních vysoké částky na chudší regiony. Bylo tedy dohodnuto spravedlivější rozdělení centrálních daní, ale s tou podmínkou, že bude zachována solidarita s chudšími regiony. V rámci získaných pravomocí Katalánska můžeme uvést např. řízení přístavů a letišť a imigrační politiku na území svého regionu.¹⁰¹

⁹⁹ Španělská ústava z roku 1978, platnost 29. prosince 1978, čl. 145.

¹⁰⁰ SALA, Gemma. Federalism without Adjectives in Spain. Publius: Oxford Journals, 2014, roč. 44, č. 1, s. 116.

¹⁰¹ WICHES, Karel. Katalánské referendum. [online]. plus.rozhlas.cz, 19. června 2006 [cit. 21. března 2022]. Dostupné na <https://plus.rozhlas.cz/katalanske-referendum-7807983>.

Opoziční Lidová strana (PP), ale reformu neschvalovala, a proto schválený statut napadla u španělského ústavního soudu a požadovala, aby ho ústavní soud prohlásil za neslučitelný s ústavou.

4. 1. 1 Rozsudek Španělského Ústavního soudu STC 31/2010

Španělský Ústavní soud (Tribunal Constitucional del Reido de España, dále TC) po posouzení katalánského statutu shledal celkem 14 jeho článků, popř. jejich částí za protiústavní a zrušil je. Dle TC tyto především ty články, které určovaly rozdělení pravomocí a jejich rozsah, což může učinit pouze samotný ústavní soud, případně ústavní zákon.¹⁰² Konkrétně se jednalo o článek vztahující se k organizaci soudní moci, nebo např. upřednostňování katalánštiny, ať už ve veřejné správě či ve sdělovacích prostředcích. Další články statutu byly TC vyloženy tak, aby byly užívány v souladu se španělskou Ústavou. V tomto případě se jednalo o jazykovou a vzdělávací politiku v Katalánsku. Prohlášení v Preambuli Statutu že Katalánci jsou národ, jehož vůli reprezentuje katalánský parlament, nechal TC bez dalšího podrobování ústavnosti, a označil jej za pouhý řečnický obrat bez právních následků. Na úrovni centrální vlády, v té době v čele s PSOE, panovala s rozsudkem TC spokojenost, ovšem v Katalánsku to bylo vykládáno jako politické rozhodnutí proti katalánskému lidu. Nejpalcivější pro Katalánce bylo neuznání za národ, ale definování pouze jako národnost v rámci španělského národa.¹⁰³

4.2 Události po volbách do katalánského parlamentu 2012

Předčasné volby do katalánského parlamentu v roce 2012 vyhlásil tehdejší předseda regionální vlády Artur Mas. Největším popudem byly zřejmě rostoucí separatistické tendence v Katalánsku po dopadech ekonomické krize. Katalánsko, přestože bylo ekonomicky velmi vyspělým regionem, se stalo zároveň také autonomním společenstvím s nejvyšší zadlužeností. Po celém Katalánsku probíhalo nespočet demonstrací, především proto, že katalánská vláda požadovala zvýšení fiskálních pravomocí, především vytvořením vlastního úřadu pro výběr daní, což Madrid odmítl. Mas tedy vyhlásil volby dva roky před řádným termínem s vidinou složení většinové vlády a následného vyhlášení referenda o nezávislosti.¹⁰⁴ Volby nakonec vyhrála Masova Konvergence a Jednota, přestože výsledky byly o dost slabší, než se

¹⁰² SALA, Gemma. Federalism without Adjectives in Spain. Publius: Oxford Journals, 2014, roč. 44, č. 1, s. 117.

¹⁰³ MĚŠTÁNKOVÁ, Petra. Rozhodování Ústavního soudu v katalánské otázce. [online]. vsehrd.cz, [cit. 22. března 2022]. Dostupné na https://www.vsehrd.cz/clanek/vyhlaseni-referenda-ve-spanelsku-s-ohledem-na-katalanskou-otazku_cc285d07-c2e1-4419-be53-0b33a00e028c.

¹⁰⁴ Volby v Katalánsku vyhráli nacionalisté: na většinu nedosáhli. [online]. ct24.ceskatelevize.cz, 25. Listopadu 2012 [cit. 22. března 2022]. Dostupné na <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1132672-volby-v-katalansku-vyhrali-nacionaliste-na-vetsinu-nedosahli>.

očekávalo. Výrazný úspěch zaznamenala ERC, která s CiU uzavřela pakt, čímž dosáhly většiny v katalánském parlamentu a společně chtěly směřovat k nezávislosti Katalánska.¹⁰⁵

CiU v čele s Masem v koalici s ERC začali nekompromisní tažení za odtržení a ignorovali skutečnost, že nemají pravomoc vyhlásit referendum. Předseda katalánské vlády ho ospravedlňoval v podstatě jen skutečností, že občané mohou prostřednictvím referenda rozhodovat i v ostatních demokratických zemích světa a španělskou Ústavu ignoroval. Opoziční socialisté navrhovali kompromis v podobě ústavní reformy, kterou by byla prohloubena autonomie všech CA, ale v této chvíli už bylo pro separatisty vše málo.¹⁰⁶ Centrální vláda se tedy obrátila na ústavní soud, který se na následující roky stává zřejmě nejdůležitějším aktérem sporů mezi Katalánskem a centrální vládou. Příkladem může být napadnutí Deklarace o svrchovanosti a právu na rozhodnutí katalánského lidu v roce 2013. TC opět rozhodoval o protiústavnosti ustanovení, tentokrát týkající se svrchovanosti katalánského lidu, kdy odkazoval na čl. 2 Ústavy zdůrazňující nedělitelnou jednotu španělského národa, jakožto jediného národa na území Španělska. Důležité je zmínit, že TC neoznačil za protiústavní samotné právo na rozhodnutí, které nepovažoval za právo národů na sebeurčení, ale jako rozhodnutí o politické budoucnosti regionu, které se však musí uskutečnit za splnění demokratických a právních podmínek.¹⁰⁷

4.3 Katalánské referendum o nezávislosti v roce 2017

Konání referenda a následnému vyhlášení nezávislosti předcházela nezávazná konzultace o budoucím vztahu mezi Katalánskem a Španělskem v roce 2014, na základě které Katalánci chtěli realizovat své právo na rozhodnutí, které v sobě skrývalo v podstatě právo na sebeurčení. Katalánská vláda chtěla tuto konzultaci uskutečnit na základě zákona o lidových konzultacích „nereferendního“ charakteru, který přijala v roce 2014, a který ještě v téže roce napadla centrální vláda u ústavního soudu. Generalitat tedy chtěla využít k realizaci ustanovení, která u ústavního soudu napadena nebyla a zvolila si cestu „politické participace“. Ústavní soud přípravy utnul již v průběhu, ale to Generalitat v čele s Masem neodradilo. Konzultace byla realizována velmi neformálně, Artur Mas odkazoval, že se jedná o práci

¹⁰⁵ Elections to the Catalan Parliament – Results Lookup. [online]. electionresources.org, cit. 22. března 2022]. Dostupné na < <http://www.electionresources.org/es/cat/parliament.php?election=2012&province=>>.

¹⁰⁶ MĚŠTÁNKOVÁ, Petra. Rozhodování Ústavního soudu v katalánské otázce. [online]. vsehrd.cz, [cit. 22. března 2022]. Dostupné na https://www.vsehrd.cz/clanek/vyhlaseni-referenda-ve-spanelsku-s-ohledem-na-katalanskou-otazku_cc285d07-c2e1-4419-be53-0b33a00e028c.

¹⁰⁷ MĚŠTÁNKOVÁ, Petra. Rozhodování Ústavního soudu v katalánské otázce. [online]. vsehrd.cz, [cit. 22. března 2022]. Dostupné na https://www.vsehrd.cz/clanek/vyhlaseni-referenda-ve-spanelsku-s-ohledem-na-katalanskou-otazku_cc285d07-c2e1-4419-be53-0b33a00e028c.

dobrovolníků a regionální vláda se od něj distancovala. Položeny byly dvě otázky: „Chcete, aby se Katalánsko proměnilo ve stát?“ a v případě kladné odpovědi „Chcete, aby byl tento stát nezávislý?“. Celkem hlasovaly přes dva miliony Katalánců a na obě otázky kladně odpovědělo zhruba 80% z nich.¹⁰⁸ Španělská vláda toto hlasování považuje za protiústavní s tím argumentem, že o budoucnosti celé země nemůže rozhodovat jen část španělských občanů. Naopak Artur Mas tvrdil, že jakékoliv bránění v realizaci konzultace by bylo útokem na demokracii.¹⁰⁹ Celé toto „cvičné referendum“, jak ho někteří označovali, ale nebylo bez následků. Na předsedu Generalitat byla podána žaloba a Nejvyšší soud Katalánska mu udělit pokutu a zákaz výkonu veřejné funkce na dva roky. Na základě rozhodnutí Nejvyššího soudu lze konstatovat, že následky, které bude mít referendum konané o tři roky později, budou mnohem závažnější, jelikož Katalánská vláda, nejen, že referendum vyhlásí, ale na jeho základě vyhlásí nezávislost.¹¹⁰

Poté, co v regionálních volbách získali většinu separatisté, bylo jasné, že situace v Katalánsku se bude ubírat stále stejným směrem. Artura Mase vystřídal v čele Generalitat Carles Puigdemont a začaly přípravy na další referendum. Nezbytné bylo nejdříve přijetí zákona o referendu, ovšem opozice v katalánském parlamentu během hlasování opustila jednání a důvod byl jasný. Zákon je, stejně jako samotné referendum, v rozporu se španělskou ústavou.¹¹¹

4.3.1 Referendum dle španělské ústavy

Španělská ústava stanovuje, v jakých oblastech mohou být pravomoci přeneseny na CA, a jaké oblasti zůstávají ve výlučné kompetenci centrální vlády. Konkrétně se jedná o články č. 148 a 149. V článku 149 je také zakotvena možnost, že v případě neuvedení konkrétní pravomoci jako výlučné, je možné přenést tuto pravomoc na konkrétní CA.¹¹²

¹⁰⁸ MĚŠTÁNKOVÁ, Petra. Rozhodování Ústavního soudu v katalánské otázce. [online]. vsehrd.cz, [cit. 22. března 2022]. Dostupné na https://www.vsehrd.cz/clanek/vyhlaseni-referenda-ve-spanelsku-s-ohledem-na-katalanskou-otazku_cc285d07-c2e1-4419-be53-0b33a00e028c.

¹⁰⁹ Madridu navzdory: Dva miliony Katalánců hlasovaly o nezávislosti. [online]. ct24.ceskatelevize.cz, 11. listopadu 2014, [cit. 24. března 2022]. Dostupné na <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1010249-madridu-navzdory-dva-miliony-katalancu-hlasovaly-o-nezavislosti>.

¹¹⁰ BÍLKOVÁ, Veronika. Katalánsko na rozcestí. Nebo na scestí? [online]. euractiv.cz, 3. listopadu 2017, [cit. 24. března 2022]. Dostupné na <https://euractiv.cz/section/aktualne-v-eu/opinion/katalansko-na-rozcesti-nebo-na-scesti/>.

¹¹¹ Katalánský parlament schválil zákon o referendu o nezávislosti. [online]. ct24.ceskatelevize.cz, 6. září 2017, [cit. 24. března 2022]. Dostupné na <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2232268-katalansky-parlament-schvalil-zakon-o-referendu-o-nezavislosti>.

¹¹² Španělská ústava z roku 1978, platnost 29. prosince 1978. Čl. 148-149.

Oblast vyhlášení referend je zařazená mezi výlučné kompetence státu. Konkrétněji je rozváděn v organickém zákoně č. 2 z roku 1980 o regulaci různých forem referenda. Tento zákon uvádí tři druhy referenda, která je možné v monarchii vyhlásit. Článek 92 Ústavy hovoří o poradním referendu, které je možné svolat v případě politického rozhodnutí zvláštní důležitosti. Toto referendum svolá král na žádost předsedy vlády, po tom, co je schválena dolní komorou parlamentu.¹¹³ V případě referenda o nezávislosti Katalánska by se zřejmě jednalo o tento typ, jelikož ho jde bezesporu označit za záležitost, která by ovlivnila celou monarchii. I s ohledem na referenda, která už v historii takovým způsobem proběhla (v roce 1986 o vstupu Španělska do NATO a v roce 2005 při ratifikaci Smlouvy o Ústavě pro Evropu), lze konstatovat, že referendum o nezávislosti do této kategorie bezesporu spadá. Přestože nepanuje shoda ohledně závaznosti tohoto referenda, jelikož o tom Ústava ani organický zákon nehovoří, lze z předchozí praxe dovodit, že referendum by bylo zřejmě závazné.¹¹⁴

Další typ referenda je aplikovatelný v případě reformy Ústavy. Pokud by došlo k reformě ústavy dle čl. 167, který říká, že v případě přijetí dodatku Ústavy či její změny, by po jejím schválení parlamentem mohlo být vyhlášeno referendum na žádost desetiny členů jedné z komor parlamentu. Článek následující pak hovoří o případech změny Ústavy, kdy je referendum obligatorní.¹¹⁵ Poslední typ referenda může iniciovat samotné CA, konkrétně se jedná o referendum, které může vyhlásit v případě jeho samotného vzniku a schvalování statutu, popřípadě jeho reformy.¹¹⁶ Katalánsko už takovéto referendum uspořádalo, a to při změně svého autonomního statutu v roce 2006.

4.3.2 Španělský Ústavní soud

Ústavní soud byl významným aktérem v určování mantinelů mezi centrem a periferií. Lze tedy dle TC chápat právo na rozhodnutí v souladu s Ústavou? TC v několika rozsudcích pomáhal formovat chápání referenda a práva na rozhodnutí a zároveň je odlišit od jiných forem lidové konzultace. Přestože dle TC je referendum jednou z jeho forem, některé formy mohou vyhlásit pouze orgány centrální moci, kdežto u některých je možné vyhlášení ze strany

¹¹³ Španělská ústava z roku 1978, platnost 29. prosince 1978. Čl. 92.

¹¹⁴ MĚŠŤÁNKOVÁ, Petra. Vyhlášení referenda ve Španělsku s ohledem na katalánskou otázku. [online]. vsehrd.cz, [cit. 24. března 2022]. Dostupné na https://www.vsehrd.cz/clanek/vyhlaseni-referenda-ve-spanelsku-s-ohledem-na-katalanskou-otazku_cc285d07-c2e1-4419-be53-0b33a00e028c-

¹¹⁵ Španělská ústava z roku 1978, platnost 29. prosince 1978. Čl. 167-168.

¹¹⁶ Španělská ústava z roku 1978, platnost 29. prosince 1978. Čl. 151-152.

CA, pokud k tomu má pravomoc.¹¹⁷ Stěžejní v jeho rozsudcích bylo, jak Katalánsko pracovalo se suverenitou. Jakákoliv prohlášení týkající se suverenity byla v rozporu s Ústavou, která jasně hovoří o tom, že nositelem státní suverenity je španělský národ, který je jednotný a nedělitelný. Dle TC právo na rozhodnutí není protiústavní, pokud bude chápáno jako politická aspirace občanů konkrétního CA, a nebude chápáno jako právo na sebeurčení, které v rozporu s Ústavou je. Právě s odkazem na čl. 2 Ústavy TC konstatoval, že CA nemůže jednostranně svolat referendum, které by rozhodovalo o suverenitě celé země. Ovšem nevyloučil použití práva na rozhodnutí, které bude v souladu s Ústavou. Základem má být politická dohoda mezi centrem a CA a následně až potom má být tato dohoda potvrzena v referendu, nikoliv naopak.¹¹⁸ TC tedy již od počátku katalánské krize kladl důraz na domluvu mezi centrem a CA a potřebnou změnu Ústavy, která by umožnila prohloubit CA pravomoci a dosáhnout tak ukončení krize. Jak bylo zřejmé, především Katalánská vláda v čele se zarytými separatisty tuto cestu nepodporovala.

4.3.3 Následky nezákonného vyhlášení nezávislosti

Události, které následovaly během příprav referenda, a v jeho samotném průběhu sledoval celý svět. Přestože Ústavní soud zrušil zákon o vyhlášení referenda, Puigemont referendum i přesto vyhlásil a 1. října vypuklo hlasování a zároveň těžký policejní zásah ze strany Madridu proti voličům. Hlasování i přesto proběhlo a zhruba 90% se vyjádřilo ve prospěch nezávislosti Katalánska. Katalánský parlament za přítomnosti pouze separatistických stran odhlasoval vyhlášení nezávislosti. Stejně jako po referendu v roce 2014 přišla ze strany centrální vlády obvinění pořadatelů, konkrétně ze vzpoury a zpronevěry veřejných financí.¹¹⁹

Na úrovni Španělska jsou následky především ve formě trestních stíhání hlavních aktérů. Mimo jiné se Madrid rozhodl aplikovat čl. 155 Ústavy, kterým centrální vláda v podstatě zruší Katalánskou autonomii a převezme jeho pravomoci. Předmětný článek hovoří o tom, že jestliže CA neplní závazky jemu uložené Ústavou, nebo jinak poškozují zájmy Španělska, může vláda učinit opatření potřebná pro vynucení závazků či ochranu zájmů země. Za účelem realizace těchto opatření může vláda vydávat pokyny všem orgánům samosprávných celků.¹²⁰ Jediné co vláda potřebovala, byl souhlas Senátu, který byl

¹¹⁷ MĚŠŤÁNKOVÁ, Petra. Katalánsko, Baskicko a právo na rozhodnutí o vztahu se španělským státem. *Acta Iuridica Olomoucensia*, 2018, roč. 13, č. 2, s. 187.

¹¹⁸ STC 42/2014, FJ 3-4.

¹¹⁹ DURAJOVÁ, Monika. (Ne)zapomenuté Katalánsko. [online]. iir.cz, 8. března 2019 [cit. 25. března 2022]. Dostupné na <https://www.iir.cz/ne-zapomenute-katalansko>

¹²⁰ Španělská ústava z roku 1978, platnost 29. prosince 1978., čl. 155.

jednoznačný. Katalánsko dle španělské vlády jednoznačně porušovalo zákon a demokracii. Ovšem právě centrální vláda, která tak lpěla na dodržování Ústavy, jej vymáhala prostřednictvím policie zastrašující občany Katalánska.

Z výše uvedeného je naprosto zřejmé, že katalánská vláda jednala v rozporu s vnitrostátním právem, ať už vyhlášením referenda, ke kterému nebyla oprávněná, tak následným vyhlášením nezávislosti. Jaké má ale vyhlášení nezávislosti dopady v rámci mezinárodního práva? Právo na sebeurčení není nikde definováno jako právo vytvořit si svůj vlastní nezávislý stát. Je nutné si uvědomit, že toto právo bylo stanoveno s ohledem na národy, jejichž existence byla ohrožena koloniálními mocnostmi. Už při vzniku Charty OSN a ostatních dokumentů upravujících toto právo, které počítaly s jeho užíváním v rámci dekolonizace, bylo právo spojováno s možností určit si politický status a svobodně uskutečňovat svůj hospodářský, sociální a kulturní vývoj. Nikde není definováno, že se tak musí stát tzv. vnějším sebeurčením neboli odtrhnutím od mateřského státu. Národy tedy mohou prosazovat svou autonomii bez toho, aniž by nějak narušovaly územní celistvost státu.

Co se týče územní celistvosti, MSD ve svém posudku týkající nezávislosti Kosova konstatoval, že tento princip je aplikovatelný pouze mezi státy, tudíž z tohoto pohledu Katalánské autonomní společenství vyhlášením nezávislosti nijak neporušovalo mezinárodní právo. Katalánsko tedy mezinárodní právo neporušilo, ale ani v něm nenalezlo oporu, a to nezměnil ani kladný výsledek referenda, na jehož základě stavěla katalánská vláda nezávislost.

Argumenty katalánských separatistů odkazující na referenda směřující k vyhlášení nezávislosti v jiných zemích světa jsou poměrně liché. V tomto případě je nutné dát za pravdu MSD, která v posudku o nezávislosti Kosova zdůrazňoval, jak specifické jednotlivé případy jsou. Srovnáme-li katalánské referendum s referendem o nezávislosti Skotska, které proběhlo v roce 2014, zásadní rozdíl je bezpochyby vnitrostátní právní úprava. Zákon jasně upravuje postup vyhlášení referenda, které vzejde v tomto případě od skotské vlády, která musí požádat o svolení britský parlament. Ten by ho pak k vyhlášení referenda zmocnil. Tímto způsobem proběhlo referendum v roce 2014.¹²¹ Celý proces tedy na rozdíl od Katalánska proběhl v souladu s vnitrostátním právem.

¹²¹ KUBÁTOVÁ, Eliška. Skotové na cestě z Británie? Volby udržely sen o referendu naživu, jeho osud je ale nejistý. [online]. irozhlas.cz, 11. května 2021 [cit. 27. března 2022]. Dostupné na https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/skotsko-nezavislost-referendum-britanie-spojene-kralovstvi-brexit-evropska-unie_2105110641_eku.

Stejně tak nelze nacházet podobnosti v případě nejmladšího státu světa, Jižním Súdán. Po téměř šedesáti letech trvání občanské války, byla v roce 2005 podepsána Všeobecná mírová dohoda, ve které byla zakotvena možnost uspořádání referenda, za předpokladu, že celistvost země nebude lepším řešením. Právní základ tedy k vyhlášení nezávislosti nalezl v mírové dohodě. Jižní Súdán je velmi specifický svou historií. Přestože v 50. letech vznikl v rámci dekolonizace jednotný nezávislý Súdán, rozdíly mezi severem a jihem byly nadále výrazné, jelikož během britské správy bylo obyvatelstvo na jihu považováno za méněcenné a za otroky. V roce 2011 proběhlo referendum, kdy se Jižní Súdán s drtivým výsledkem 98,83 % hlasů odtrhl od muslimského severu. Přestože se stal Jižní Súdán samostatným státem, o dva roky později vypukl konflikt znovu, a to mezi kmeny uvnitř nové země. V zemi je tedy silné etnické násilí, které zapříčinilo smrt statisíců lidí a obrovskou vlnu migrace.¹²²

Rozpor s vnitrostátním právem, konkrétně s ústavou, lze nalézt v případě referenda na Krymu. Čl. 2 ukrajinské Ústavy stanovuje, že Ukrajina je unitární stát, jehož území je nedělitelné. Následně pak článek 134 stanovuje, že Krym je nedílnou součástí Ukrajiny.¹²³ Referendum bylo vyhlášeno krymským parlamentem, který následně vyhlásil samostatnost. Dle ukrajinské Ústavy mohou být státní hranice a teritoriální struktura měněny pouze ukrajinskými zákony, tudíž vyhlášení referenda o odtržení Krymu, ve kterém hlasovali jen obyvatelé tohoto autonomního celku o osudu celé země, bylo v jasném rozporu. Referendum tedy nebylo vyhlášeno, v tomto případě stejně jako v Katalánsku, příslušnými státními orgány, a navíc bylo omezeno jen na obyvatele krymské oblasti. Stejně tak, jako v Katalánsku o nezákonnosti rozhodl Ústavní soud, který konstatoval, že referendum bylo vyhlášeno nezákonně a v rozporu s Ústavou. Výsledky referenda tudíž nemohly být legitimním právním základem pro odtržení Krymu od Ukrajiny a vyhlášení nezávislosti.¹²⁴

¹²² RUDINCOVÁ, Kateřina. Konflikt v Jižním Súdán: Příčiny a možnosti řešení. [online]. iir.cz, 11. listopadu 2016 [cit. 26. března 2022]. Dostupné na <https://www.iir.cz/en/konflikt-v-jiznim-sudanu-priciny-a-moznosti-reseni>.

¹²³ Constitution of Ukraine: The official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (BVR), 1996, No 30, article 2, 132.

¹²⁴ Ošťádalová, Šárka. Mezi Ukrajinou a Ruskem aneb protiprávnost připojení Krymského poloostrova k Ruské federaci. [online]. pravni prostor.cz, 8. Dubna 2014 [cit. 27. března 2022]. Dostupné na <https://www.pravni prostor.cz/clanky/mezinarodni-a-evropske-pravo/mezi-ukrajinou-a-ruskem-aneb-protipravnost-pripojzeni-krymskeho-poloostrova-k-ruske-federaci>.

Závěr

Diplomová práce se zabývá právem národů na sebeurčení mimo dekolonizační proces, konkrétně případem Katalánska. Ačkoliv by se mohlo zdát, že aktuální jsou spíše integrační tendence, stále více se projevují jednotlivé národy, které se touží odtrhnout od mateřského státu.

První kapitola práce obsahuje exkurz několika základních pojmů, které s tímto jevem souvisí. Konkrétně se jedná o národ, nacionalismus, separatismus, secesi a španělský regionalismus. Následující kapitola přibližuje katalánskou historii a jeho postavení v rámci Španělska, jelikož jeho cesta k autonomii byla dlouhá a také zásadně ovlivněná nedemokratickým režimem ve Španělsku.

Samotný institut mezinárodního práva, právo národů na sebeurčení, bude obsahem třetí kapitoly. Právě na základě práva národů na sebeurčení, jež bylo od počátku spojeno s procesem dekolonizace, mnoho národů staví své nároky na jednostranné odtržení od mateřského státu. Nejdříve se jednalo o pouhý politický cíl, což potvrdily soudní orgány v případě posuzování sporu o Aalandské ostrovy v roce 1923. Až do roku 1945 vznikaly státy především secesi, ale paradoxně nebyl tento proces v mezinárodním právu nijak upraven. Jednostranné odtržení nebylo mezinárodním právem zakázáno, ale zároveň nemělo ani žádný právní základ. Až s příchodem Charty OSN došlo k normativnímu zakotvení práva na sebeurčení, které nadále doplňovaly další dokumenty mezinárodního práva. Především Deklarace Valného Shromáždění OSN o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům mu dala koloniální podtext.

S postupným narůstáním počtu nových států během dekolonizace ale vyvstala na povrch otázka, zda je tento institut aplikovatelný mimo dekolonizaci, což nebylo vyjasněno dodnes. Jedná se o velmi kontroverzní a těžko uchopitelný problém, a proto také nelze nalézt shodu ani mezi názory odborníků. Příležitost osvětlit tuto problematiku dostal Mezinárodní soudní dvůr v případě posuzování nezávislosti Kosova. Z jeho závěru ale bylo zřejmé, že se nechtěl podrobně a systematicky zabývat právem národů na sebeurčení a otázkou územní celistvosti. Konstatoval, že vyhlášením nezávislosti Kosova nedošlo k porušení mezinárodního práva, ale k objasnění práva na secesi nijak nepřispěl.

Některé národy si prosadily svou autonomii tzv. vnitřním sebeurčením, kdy dosáhly v rámci státu takové míry uplatňování svých práv, ať už v rámci federace či jiného uspořádání, že nepožadovaly unilaterální secesi a byla tak zachována územní celistvost. Ať

už v případě Kosova, nebo v jakémkoliv jiném případě, kdy se národ snaží prosadit formou unilaterální secese, dojde do konfliktu se zásadou teritoriální celistvosti, které je stejně právo národů na sebeurčení zakotvena v Chartě OSN nebo v Deklaraci o přátelských vztazích.

Právo na sebeurčení se stalo kogentní normou mezinárodního práva, což implikuje i jeho přednostní použití v případě konfliktu těchto dvou zásad. Praxe ale ukázala, že tomu tak není, minimálně to není aplikováno absolutně. Naopak převažující názor, se kterým se taktéž ztotožňují, je realizace vnitřního sebeurčení, čímž zůstane zachována územní celistvost státu a zároveň bude respektováno právo národa se rozvíjet. Je nutné tedy mezi těmito zásadami udržet balanc. Navíc státy vzniklé mimo proces dekolonizace ve většině případů vznikly formou tzv. devoluce, tudíž se souhlasem mateřského státu. Dalo by se tedy říci, že ani praxe nenahrává tomu, že by unilaterální secese byla mimo dekolonizaci aplikovatelná. Částečně to implikoval i MSD v případě Kosova, když konstatoval natolik rozdílné názory napříč státy, čímž potvrdil neexistenci závazné normy, na které by bylo toto právo založeno.

V některých případech se hovoří o tzv. nápravné secesi, kterou její příznivci vykládají z ustanovení Deklarace zásad mezinárodního práva týkající se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy. Tento implicitní výklad možnosti realizace práva na sebeurčení je dle mého nedostačujícím právním základem. I v případě, kdy by tedy Katalánsko bylo Španělskem reálně utlačováno, nemělo by dostatečný právní základ na jednostrannou secesi. Mimo proces dekolonizace tedy nepovažují právo národů na sebeurčení za normu mezinárodního práva nadále užívanou, ačkoliv ji Mezinárodní soudní dvůr ve své posudku u Kosova ani nevyloučil.

Katalánsko je po celou dobu své historie svébytným národem, který je typický vlastním jazykem a tradicemi, a právě na těch teď zakládá své právo na odtržení. Poslední kapitola obsahuje vývoj separatistického hnutí po demokratizaci Španělska, kdy se mu podařilo získat autonomii. Důraz je kladen především na změny v Autonomním statutu, které byly zrušeny ústavním soudem v roce 2010, a společně s následky hospodářské krize zapříčily přerod, kdy se separatistické hnutí rozrostlo a požadavky na prohlubování autonomie přerostly v pokusy o unilaterální secesi, a to formou referenda a následným vyhlášením nezávislosti v roce 2017. Ústavní soud ponechával Katalánsku ale možnost získat větší autonomii prostřednictvím změny Ústavy.

Separatismus a právo na sebeurčení, ačkoliv se jeví jako právní problém, často sklouzává spíše k politickým otázkám a Katalánsko není výjimkou. Poměrně výrazně se zde

projevuje, že někteří aktéři politického spektra si na odtržení od Španělska spíše zakládali kampaň. Již od počátku bylo zřejmé, že ať už vyhlášení referenda nebo samotné vyhlášení nezávislosti je v rozporu se španělskou ústavou. Referendum nemohlo být svoláno regionální vládou, jelikož se jedná o výlučnou pravomoc centrální vlády. Stejně tak počínání katalánské Generalitat bylo v rozporu s Ústavou, která hovoří o jednotnosti Španělska a jediném národu, a to španělském. Zásada sebeurčení byla definována s ohledem na národy, jejichž existence byla ohrožena pod nadvládou koloniálních mocností a nebylo jim umožněno prosazovat své zájmy. To ale není případ Katalánska, které je autonomní jednotkou demokratického právního státu. Ani kladný výsledek referenda, ani vyhlášení nezávislosti mu nezakládá právo na unilaterální secesi. Na základě uvedeného tedy Katalánsko nebylo legitimováno k tomu, aby uplatnilo právo národů na sebeurčení, a stejně tak tomu je i po vyhlášení nezávislosti v souvislosti s referendem.

Pokud by se secese stala reálně dosažitelným cílem, inspirovala by bezesporu další separatistická hnutí. V případě vnějšího sebeurčení by byla ohrožena existence mnoha mateřských států. Tvůrcem mezinárodního práva není nikdo jiný než státy a v jejich zájmu přirozeně není podporovat vlastní rozpad. Členské státy OSN by neměly sklouzávat k řešení partikulárních problémů týkající se konkrétního regionu, ale naopak by měly hledat nástroje, které umožní v obecné rovině posuzovat a řešit problematiku práva národů na sebeurčení. Mezinárodní soudní dvůr nevyužil v případě Kosova příležitost přiblížit aplikovatelnost práva národů na sebeurčení mimo dekolonizační proces.

Seznam použitých zdrojů

Knižní zdroje:

AMBROSIO, Thomas. Irredentism: Ethnic conflict and International Politics. London: Michigan University: Praeger, 2001. 226. s.

BAAR, Vladimír. Národy na prahu 21. století: emancipace nebo nacionalismus? 2. vydání. Ostrava: Nakladatelství Tilia, 2002. 415 s.

BLACK, Jeremy. Stručné španělské dějiny. Nakladatelství LEDA, spol. s r. o., 2021. 295 s.

BUREŠ, P., FAIX, M., SVÁČEK, O.: Vznik a uznání státu-aktuální pohled mezinárodního práva. Praha: Leges, 2013, 144 s.

CRAWFORD, James. The Creation of States in International Law. Oxford: Oxford University Press, 2007. 870 s.

DAVID, Vladislav a kol. Mezinárodní právo veřejné. 3. vydání. Praha: Linde Praha a. s., 2006. 447 s.

GELLNER, Arnošt. Národ a nacionalismus. 2. vydání. Praha: nakladatelství Josef Hříbal, 1993. 158 s.

HOBBSBAWM, Eric J. Nacionalismus od roku 1780: Program, mýtus, realita. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. 207 s.

HROCH, Miroslav. Evropská národní hnutí v 19. století. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, 397 s.

HROCH, Miroslav. Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 315 s.

HROCH, Miroslav a kol. Pohledy na národ a nacionalismus. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. 451 s.

MALENOVSKÝ, Jiří. Mezinárodní právo veřejné-jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště právu českému. 4. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 1993. 467 s.

POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, JAN. Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část. 6. doplněné a rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. 533 s.

ROSŮLEK, Přemysl. Politický secesionismus & etické teorie: Allen Buchanan a jeho kritici. 1. vydání. Brno: Barrister & Principal, 2014. 171 s.

SHAW, Malcolm N., International law. 8. Vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, 1118 s.

SIMMA, B. a kol. The Charter of the United Nations: Commentary Vol I. 2. vydání. Oxford University Press, 2002. 1576 s.

STRMISKA. Maxmilián. Katalánské politické strany: Katalánské strany a regionální stranicko – politický systém v letech 1977- 2022. 1. Vydání. Brno: A. P., 2003. 79 s.

STRMISKA. Maxmilián a kol. Politické strany moderní Evropy: Analýza stranicko-politických systémů. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. 728 s.

STRMISKA. Maxmilián. Regionální strany, stranické systémy a teritoriálně – politický pluralismus: Pojetí a typologie evropských regionálních stran a regionálních stranických soustav. 1. Vydání. Brno: Expodata – Didot, spol. s. r. o., 2005. 143 s.

SWEDEN, Wifred. Federalism and Regionalism in Western Europe: A Comparative Analysis. New York: Palgrave Macmillan, 2006. 325 s.

ŠTURMA P. a kol. Casebook: Výběr případů z mezinárodního práva veřejného. 4. doplněné vydání, Praha: Univerzita Karlova: Právnická fakulta. 2019. 269 s.

THER, Phillip. Temná strana národních států: Etnické čistky v moderní Evropě. 1. vydání. Praha: Argo, 2017. 295 s.

UBIETO. Antonio Artera. Dějiny Španělska. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 911 s.

VALUCH, Josef. Základné atributy medzinárodnoprávnej subjektivity národa a jeho práva na sebaurčanie. In Právo národov na sebaurčanie v kontexte moderného medzinárodného práva. Trnava: Typoprint Plus Bratislava, 2012, 159 s.

Odborné časopisy a odborné články:

BUBEN, Radek. Stále rozdělované Španělsko. Mezinárodní politika, 2010, roč. 34, č. 2, 40 s.

FAIX, Martin. Od práva na sebaurčanie k unilaterálnej secesii? Právnik, 2014, roč. 153, č. 12, s. 1117-1132.

FOSTER, R. Caroline. Articulating Self-determination in the Draft Declaration on the Rights og Indigenous Peoples. European Journal of International Law, 2001, roč. 12, č. 1, s. 147.

GUIBERNAU, Montserrat. Secesionism in Catalonia: After Democracy. Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics. 2013, roč. 12, č. 4, s. 372.

HROCH, Miroslav. Zmatky kolem nacionalismu [online]. Antropoweb.cz, 2006 [cit. 25. 4. 2021]. Dostupné na < <http://www.antropoweb.cz/cs/zmatky-kolem-nacionalismu>>.

JENNE K. E. a kol. Separatism as a bargaining posture: The Role of Leverage in Minority Radicalization. Journal of Peace Research, 2007, roč. 44, č. 5, s. 541-556.

KILIÁN, Petr. Sebeurčení národů v dobách před Chartou OSN [online]. Pravniprostor.cz, 4. října 2019 [cit. 7. května 2021]. Dostupné na <https://www.pravniprostor.cz/clanky/mezinarodni-a-evropske-pravo/sebeurceni-narodu-v-dobach-pred-chartou-osn>

LENDEROVÁ, Milena. Region, regionalismus, regionalizace (Vývoj pojetí ve Francii). Sociologický časopis, 1992, roč. 28, č. 4, s. 555.

MAREŠ, Miroslav. Iredentismus: tradiční a nová dimenze hrozby pro Českou republiku. Obrana a strategie, 2010, roč. 10, č. 2, s. 101-119.

MĚŠTÁNKOVÁ, Petra. Katalánsko, Baskicko a právo na rozhodnutí o vztahu se španělským státem. Acta Iuridica Olomoucensia, 2018, roč. 13, č. 2, s. 187.

ROVNÁ, Lenka. Kanada po referendu, Kanada před referendem? Mezinárodní vztahy Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996, roč. 31, č. 4, s. 86-91.

SALA, Gemma. Federalism without Adjectives in Spain. Publius: Oxford Journals, 2014, roč. 44, č. 1, s. 116.

SELTENREICH, Radim. Mezi ideologií a pragmatismem – ústavní zakotvení frankistického režimu ve Španělsku. Jurisprudence, 2020, č. 3, 20 s.

SELTENRICH, Radim. Ústavní aspekty španělského přechodu k demokracii – od frankistické diktatury k právnímu státu. Právněhistorické studie, 2017, roč. 47, č. 2, s. 115.

SCHEU, Harald Christian. Dilema mezinárodního soudního dvora ve věci kosovské nezávislosti. [online]. iir.cz, 25. dubna 2012 [cit. 10. června 2021]. Dostupné na <<https://www.iir.cz/dilema-mezinarodniho-soudniho-dvora-ve-veci-kosovske-nezavislosti>>.

STRMISKA, Maxmilián. Jurský „separatismus“, identitární mobilizace a stranicko-politický systém. Středoevropské politické studie, 2002, roč. 4, č. 1.

STRMISKA, Maxmilián. Multipartismy a Multipolarita: poznámka k pojetí umírněného multipartismu. Politologický časopis, 1998, roč. 5, č. 2, s. 137.

ŠABATKA, Michal. Španělský regionalismus, volební arény a umírňující se konflikt. Acta Politologica, 2010, roč. 2, č. 1, s. 41.

Právní předpisy:

Atlantická charta. 14 srpen 1941 Dostupné na <https://is.muni.cz/elportal/estud/praf/js09/dejiny/web/prameny/08/Atlanticka_charta_z_14_srpna_1941.pdf>.

Charta Organizace spojených národů a Statut Mezinárodního soudního dvora, přijatá 26. června 1945.

Constitution of Ukraine: The official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (BVR), 1996, No 30, Article 2, 132.

Deklarace Valného shromáždění č. 2625 zásad mezinárodního práva týkající se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy v souladu s Chartou Organizace spojených národů, přijatá 24. října 1970.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, přijat 13. prosince 1966, platnost 23. března 1976.

Španělská ústava z roku 1978, platnost 29. prosince 1978.

Katalánský autonomní statut, přijat na základě organického zákona č. 4/1979 ze dne 31. prosince 1979 o autonomii Katalánska.

Vyhláška č. 15/1988 Sb. ministra zahraničních věcí ze dne 4. září 1987 o Vídeňské úmluvě o smluvním právu, článek č. 53. Dostupné na < <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1988-15>>.

Soudní rozhodnutí:

Western Sahara, Advisory Opinion 1975 I. C. J. 12 (Oct. 16 1975), bod 57.

Supreme Court of Canada, Reference re Secession of Quebec, 20 August 1998, bod 126.

Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect Of Kosovo Advisory opinion, I.C.J. Repost 2010.

Rozsudek Španělského Ústavního soudu: STC 42/2014, FJ 3-4., vydáno 23. března 2014.

Internetové zdroje:

BÍLKOVÁ, Veronika. Katalánsko na rozcestí. Nebo na scestí? [online]. euractiv.cz, 3. listopadu 2017, [cit. 24. března 2022]. Dostupné na <https://euractiv.cz/section/aktualne-v-eu/opinion/katalansko-na-rozcesti-nebo-na-scesti/>.

Čtrnáct bodů prezidenta Wilsona. [online]. mzv.cz, 7. února 2017 [cit. 9. května 2021]. Dostupné na https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/verejna_diplomacie/vyroci_2018/rok_1918/vznik_ceskoslovenska_2018.html>.

DURAJOVÁ, Monika. (Ne)zapomenuté Katalánsko. [online]. iir.cz, 8. března 2019 [cit. 25. března 2022]. Dostupné na <https://www.iir.cz/ne-zapomenute-katalansko>

Elections to the Catalan Parliament – Results Lookup. [online]. electionresources.org, cit. 19. března 2022]. Dostupné na <http://www.electionresources.org/es/cat/parliament.php?election=2003&province=>>.

Estutos de Autonomía [online]. boe.es, [cit. 17. března 2022]. Dostupné na < https://www.boe.es/biblioteca_juridica/codigos/codigo.php?id=17&modo=2¬a=0&tab=2>

In Swiss referendum, Bernese Jura rejects separating from canton of Bern and joining Jura instead. [online]. Nationalia.info, 25. listopadu 2013 [cit. 1. dubna 2021]. Dostupné na <

<https://www.nationalia.info/new/10067/in-swiss-referendum-bernese-jura-rejects-separating-from-canton-of-bern-and-joining-jura-i>>.

Informační Centrum OSN v Praze: Charta Organizace spojených národů a Statut Mezinárodního soudního dvora [online]. osn.cz, 2015 [cit. 7. května 2021]. Dostupné na <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/Charta_OSN.pdf>.

Katalánský parlament schválil zákon o referendu o nezávislosti. [online].ct24.ceskatelevize.cz 6. září 2017, [cit. 24. března 2022]. Dostupné na <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2232268-katalansky-parlament-schvalil-zakon-o-referendu-o-nezavislosti>.

Katalánští nacionalisté rozdrtili vládnoucí socialisty. [online]. ct24.ceskatelevize.cz, 29. listopadu 2010 [cit. 19. března 2022]. Dostupné na <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1301083-katalansti-nacionaliste-rozdrtili-vladnouci-socialisty>,

KILIÁN, Petr. Sebeurčení národů v dobách před Chartou OSN [online]. Pravniprostor.cz, 4. října 2019 [cit. 7. května 2021]. Dostupné na <https://www.pravniprostor.cz/clanky/mezinarodni-a-evropske-pravo/sebeurceni-narodu-v-dobach-pred-chartou-osn>.

KUBÁTOVÁ, Eliška. Skotové na cestě z Británie? Volby udržely sen o referendu naživu, jeho osud je ale nejistý. [online]. irozhlas.cz, 11. května 2021 [cit. 27. března 2022]. Dostupné na https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/skotsko-nezavislost-referendum-britanie-spojene-kralovstvi-brexitevropska-unie_2105110641_eku.

Madridu navzdory: Dva miliony Katalánců hlasovaly o nezávislosti. [online].ct24.ceskatelevize.cz, 11. Listopadu 2014, [cit. 24. března 2022]. Dostupné na <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1010249-madridu-navzdory-dva-miliony-katalancu-hlasovaly-o-nezavislosti>.

MAREŠ, Miroslav. Iredentismus: tradiční a nová dimenze hrozby pro Českou republiku. [online]. obranaastrategie.cz, 15. prosince 2010 [cit. 12. dubna 2021]. Dostupné na <https://www.obranaastrategie.cz/cs/aktualni-cislo-2-2010/clanky/iredentismus-tradicni-a-nova-dimenze-hrozby-pro-ceskou-republiku.html#sek47132>.

MĚŠTÁNKOVÁ, Petra. Rozhodování Ústavního soudu v katalánské otázce. [online]. vsehrd.cz, [cit. 22. března 2022]. Dostupné na https://www.vsehrd.cz/clanek/vyhlaseni-referenda-ve-spanelsku-s-ohledem-na-katalanskou-otazku_cc285d07-c2e1-4419-be53-0b33a00e028c.

MĚŠŤÁNKOVÁ, Petra. Vyhlášení referenda ve Španělsku s ohledem na katalánskou otázku. [online]. vsehrd.cz, [cit. 24. března 2022]. Dostupné na https://www.vsehrd.cz/clanek/vyhlaseni-referenda-ve-spanelsku-s-ohledem-na-katalanskou-otazku_cc285d07-c2e1-4419-be53-0b33a00e028c-

Ošřádalová, Šárka. Mezi Ukrajinou a Ruskem aneb protiprávnost připojení Krymského poloostrova k Ruské federaci. [online]. pravni prostor.cz, 8. Dubna 2014 [cit. 27. března 2022]. Dostupné na <https://www.pravni prostor.cz/clanky/mezinarodni-a-evropske-pravo/mezi-ukrajinou-a-ruskem-aneb-protipravnost-pripojeni-krymskeho-poloostrova-k-ruske-federaci>.

PLACÁK, Petr. Projekty sjednocené Evropy [online]. euroskop.cz, [cit. 15. května 2021]. Dostupné na <https://www.euroskop.cz/8974/sekce/projekty-sjednocene-evropy/>.

RADAČIČOVÁ, Simone. Katalánské volby s přehledem vyhráli separatisté. Nezávislost na Španělsku se přiblížila. [online]. zpravy.aktualne.cz, 28. září 2015 [cit. 19. března 2022]. Dostupné na <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/prvni-odhady-katalanske-volby-vyhraly-separatisticke-strany/r~9ec2353e654811e5974b0025900fea04/>.

RUDINCOVÁ, Kateřina. Konflikt v Jižním Súdánu: Příčiny a možnosti řešení. [online]. iir.cz, 11. listopadu 2016 [cit. 26. Března 2022]. Dostupné na <https://www.iir.cz/en/konflikt-v-jiznim-sudanu-priciny-a-moznosti-reseni>.

SPRINGEROVÁ, Pavlína. Španělská krize a Katalánsko. 2019, roč. 2019, č. 2, [online]. Dostupné na <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=192&clanek=021923>.

STRMISKA, Maxmilián. Jurský „separatismus“, identitární mobilizace a stranicko-politický systém. Středoevropské politické studie, 2002, roč. 4, č. 1. [online]. Journals.muni.cz, 14. února 2002 [cit. 1. 4. 2021]. Dostupné na <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/3890/5391>.

Vnitrostátní právní předpisy: Španělsko. [online]. dh-justice-portal-demo-eurodyn.com, [cit. 18. Března 2022]. Dostupné na https://dg-justice-portal-demo.eurodyn.com/6/CS/national_legislation?SPAIN&action=printMS&init=true&member=1.

Volby v Katalánsku vyhráli nacionalisté: na většinu nedosáhli. [online]. ct24.ceskatelevize.cz, 25. Listopadu 2012 [cit. 22. března 2022]. Dostupné na <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1132672-volby-v-katalansku-vyhrali-nacionaliste-na-vetsinu-nedosahli>.

WICHŠ, Karel. Katalánské referendum. [online]. plus. rozhlas.cz, 19. Června 2006 [cit. 21. března 2022]. Dostupné na <https://plus.rozhlas.cz/katalanske-referendum-7807983>.

Shrnutí

Diplomová práce se zabývá analýzou separatistického hnutí v Katalánsku, jehož obyvatelé se dovolávají práva národů na sebeurčení. Cílem bylo zanalyzovat tento institut mimo dekolonizační proces a zhodnotit dopady referenda o nezávislosti právě v případě Katalánska.

Práce na začátek obsahuje terminologický exkurz pojmů, jež se tématu dotýkají, následně deskriptivní popis historie a postavení tohoto autonomního společenství v rámci monarchie. Třetí kapitola obsahuje analýzu samotného institutu práva národů na sebeurčení s cílem zodpovědět na otázku, zda je jeho realizace možná mimo proces dekolonizace. Zlomovým krokem pro Katalánsko bylo bezesporu referendum a následné vyhlášení nezávislosti Katalánska v roce 2017. Právě referendum a vyhlášení nezávislosti budou součástí poslední kapitoly, která se zabývá také následky vyhlášení nezávislosti a zároveň bude obsahovat krátkou komparaci s ostatními zeměmi, které v nedávné době také čelily referendu o odtržení.

Summary

This thesis is focused on analyzation of separatist movement in Catalonia, whose inhabitants invoke the right of nations to self-determination. The aim was to analyse the institute outside the proces of decolonization and evaluate the effect of referendum in Catalonia.

At the beggining thesis contains a terminological excursion of key terms, followed by description of the history and a position of this autonomous community within the monarchy. The third chapter contains an analysis of institut of self-determination in order to answer the question, whether it is applicable outside the proces of decolonization. The turning point for Catalonia was undoubtedly the referendum and the subsequent declaration of independence of Catalonia in 2017. The referendum and declaration of independence will be part of the last chapter, which also deals with consequences of the declaration of independence. The last chapter also contains a brief comparism with states that had to deal with independence referendum just like Spain.

Klíčová slova

Katalánsko, Španělsko, právo národů na sebeurčení, národ, secese, separatismus, autonomie

Key words

Catalonia, Spain, the right of nations to self-determination, nation, secession, separatism, autonomy